

ANDRZEJ GIBASIEWICZ

Organizacja służby uzbrojenia w ludowym Wojsku Polskim w latach 1944–1968¹

Wstęp

Artykuł jest kontynuacją opracowania dotyczącego organizacji służby uzbrojenia² w Wojsku Polskim w latach 1918–1939. Brak analizy i ocen w zakresie funkcjonowania służby uzbrojenia po II wojnie światowej jest jeszcze bardziej widoczny niż w przypadku okresu międzywojennego. Istniejące opracowania dotyczące struktur Wojska Polskiego (WP) są w odniesieniu do powojennej działalności służby uzbrojenia niezwykle skromne, najczęściej ta kwestia omawiana jest przy okazji przedstawiania rozwoju sił zbrojnych, wybranych rodzajów wojsk czy zmian w uzbrojeniu i wyposażeniu wojsk.

Niektóre aspekty funkcjonowania służby w okresie powojennym na tle rozwoju sił zbrojnych ujęte zostały w pracach Jerzego Kajetanowicza: *Polskie wojska lądowe w latach 1945–1960. Skład bojowy, struktury organizacyjne i uzbrojenie* oraz *Wojsko Polskie w systemie bezpieczeństwa państwa 1945–2010*³. W kontekście rozwoju instytucji centralnych wybrane zagadnienia poruszone zostały w pracy Franciszka Puchały: *Budowa potencjału bojowego Wojska Polskiego 1945–1990. Obszary szpiegowskich działań* oraz

¹ Cezura czasowa artykułu ograniczona jest początkiem organizacji służby pod koniec II wojny światowej oraz przeformowaniem służby uzbrojenia na służbę uzbrojenia i elektroniki.

² Służba uzbrojenia i elektroniki to jedna z najbardziej wyspecjalizowanych służb technicznych, w Wojsku Polskim funkcjonowała do 1968 r. jako służba uzbrojenia, natomiast od 1 XII 1968 r. jako służba uzbrojenia i elektroniki.

³ J. Kajetanowicz, *Polskie wojska lądowe w latach 1945–1960. Skład bojowy, struktury organizacyjne i uzbrojenie*, Toruń 2004; *idem*, *Wojsko Polskie w systemie bezpieczeństwa państwa 1945–2010*, Częstochowa 2013.

*Sekrety Sztabu Generalnego pojałtańskiej Polski*⁴ czy pracy Juliana Babuli, *Wojsko Polskie 1945–1989. Próba analizy operacyjnej*⁵. Wskazane kwestie zmian organizacyjnych zawiera praca Pawła Piotrowskiego, *Śląski Okręg Wojskowy. Przekształcenia organizacyjne 1945–1956*⁶, natomiast zagadnienia rozwoju wojsk radiotechnicznych ujęte są w opracowaniu Zbigniewa Kuśmierka, *Wojska Radiotechniczne w latach 1950–2015*⁷.

Zakres rozwoju szkolnictwa wojskowego z elementami szkolnictwa służby ujęty został w pracach m.in. Dariusza Kozerańskiego, *Wyższe szkolnictwo wojskowe w Polsce w latach 1947–1967*⁸ i Romana Tomaszewskiego, *W Polsce i na obczyźnie 1939–1956. Zarys dziejów szkolnictwa wojskowego*⁹.

Wybrane informacje z zakresu rozwoju i produkcji sprzętu uzbrojenia oraz jego opisu zawarto w pracach: Andrzeja Cieplińskiego i Ryszarda Woźniaka, *Encyklopedia współczesnej broni palnej*¹⁰, Zbigniewa Gwóździa i Piotra Zarzyckiego, *Polskie konstrukcje broni strzeleckiej*¹¹ czy Stanisława Toreckiego, *Broń i amunicja strzelecka LWP*¹².

W związku z tym, podstawowym źródłem wiedzy w zakresie funkcjonowania służby (w tym jej organizacji, zadań i obowiązujących przepisów) w okresie powojennym są materiały Centralnego Archiwum Wojskowego, Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego (CAW) w Warszawie, w zespole Departament Uzbrojenia, Archiwum Wojskowego (AW) w Nowym Dworze Mazowieckim, w zespole Departament Uzbrojenia/Szefostwo Służby Uzbrojenia i Elektroniki oraz Archiwum Wojskowego w Oleśnicy (AWO) i Archiwum Wojskowego w Toruniu (AWT) w zespołach Wydział, Oddział, Szefostwo Uzbrojenia Okręgu Wojskowego.

Uzupełnieniem źródeł archiwalnych w zakresie materiałów dotyczących służby uzbrojenia są specjalistyczne wydawnictwa opisujące wybrane struktury służby uzbrojenia i elektroniki (SUiE) z okazji np. okolicznościowych

⁴ F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego Wojska Polskiego 1945–1990. Obszary szpiegow-skich działań*, Warszawa 2013; idem, *Sekrety Sztabu Generalnego pojałtańskiej Polski*, Warszawa 2011.

⁵ J. Babula, *Wojsko Polskie 1945–1989. Próba analizy operacyjnej*, Warszawa 1998.

⁶ P. Piotrowski, *Śląski Okręg Wojskowy. Przekształcenia organizacyjne 1945–1956*, Warszawa 2003.

⁷ Z. Kuśmierek, *Wojska Radiotechniczne w latach 1950–2015*, Warszawa 2015.

⁸ D. Kozerański, *Wyższe szkolnictwo wojskowe w Polsce w latach 1947–1967*, Warszawa 2005.

⁹ R. Tomaszewski, *W Polsce i na obczyźnie 1939–1956, Zarys dziejów szkolnictwa wojskowego*, Toruń 2006.

¹⁰ A. Ciepliński, R. Woźniak, *Encyklopedia współczesnej broni palnej*, Warszawa 1994.

¹¹ Z. Gwóźdź, P. Zarzycki, *Polskie konstrukcje broni strzeleckiej*, Warszawa 1993.

¹² S. Torecki, *Broń i amunicja strzelecka LWP*, Warszawa 1985.

rocznic. Należą do nich prace: Kazimierza Adamka¹³, Bogumiła Krupińskiego, Kazimierza Neumana i Ryszarda Woźniaka¹⁴ oraz wewnętrzne opracowania istniejących wtedy komórek organizacyjnych SUIE, w tym prowadzone kroniki, wydawane w ograniczonych ilościach lub w pojedynczych egzemplarzach¹⁵. Kolejnym rodzajem materiałów były jednostkowe opracowania wydawane przy okazji okolicznościowych konferencji SUIE¹⁶.

Do tego typu źródeł zaliczyć należy relacje zebrane od oficerów pełniących zawodową służbę wojskową w jednostkach wojskowych na stanowiskach SUIE. Kolejnym, ale już odmiennym źródłem wiedzy specjalistycznej, były instrukcje, poradniki lub podręczniki wojskowe wydane przez Ministerstwo Obrony Narodowej (MON). Pozostałe źródła informacji to wydawnictwa, informatory encyklopedyczne oraz czasopisma: „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, „Wojskowy Przegląd Techniczny i Logistyczny” i „Nowa Technika Wojskowa”.

Służba uzbrojenia w końcowym okresie wojny

W celu pokazania ciągłości rozwoju służby uzbrojenia w okresie powojennym należy cofnąć się do 1944 r.

W organizowanym WP na wschodzie organem przeznaczonym do formowania jednostek, ich uzupełniania i zaopatrywania był powołany w czerwcu 1944 r. Główny Sztab Formowania Armii Polskiej. W skład tego sztabu wchodziły: Sztab, Wydział Ogólnoorganizacyjny, Zarząd Zaopatrzenia Materiałowo-Technicznego i Biuro Personalne¹⁷. Do realizacji zadań

¹³ K. Adamek, „Służby Kwatermistrzowskie i Techniczne Wojska Polskiego w latach 1945–1989”, Wyższa Szkoła Oficerska im. Stefana Czarnieckiego WSO-S.C, wew. 18/96.

¹⁴ B. Krupiński, *80 lat w Służbie Uzbrojenia. Zarys historii Centrum Szkolenia Uzbrojenia i Elektroniki 1921–2001*, Olsztyn 2001; K. Neumann, *75 lat Centrum Szkolenia Uzbrojenia i Elektroniki*, Olsztyn 1996; *Wydział Mechatroniki 1961–2011*, red. R. Woźniak, Warszawa 2011.

¹⁵ Wymienione publikacje (w wyborze): J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia i Uzbrojenie w Wojsku Polskim 1918–1950*, cz. I–II, Warszawa 1985; *Kronika Oddziału Szkolenia Szefostwa Służby Uzbrojenia i Elektroniki MON*, Warszawa 1976; *Historia Służby Uzbrojenia i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego*, Wrocław 1963.

¹⁶ Do tych publikacji należą materiały konferencyjne, które wydawane były z okazji dorocznych sympozjów SUIE Inspektoratu Wsparcia Sił Zbrojnych (IWspSZ) lub SUIE byłego Śląskiego Okręgu Wojskowego (SOW).

¹⁷ J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 324. Według innych źródeł w Głównym Sztabie Formowania zamiast Zarządu Zaopatrzenia Materiałowo-Technicznego od 6 VI 1944 r. funkcjonowało Szefostwo Materiałowo-Technicznego Zaopatrzenia, różnica wynika prawdopodobnie z tłumaczenia nazwy tego organu z języka rosyjskiego, zob. *Polski czyn zbrojny w II wojnie światowej. Ludowe Wojsko Polskie 1943–1945*, red. W. Jurgielewicz, Warszawa 1973, s. 114–115.

w zakresie służby uzbrojenia w Zarządzie Zaopatrzenia powołany został oddział uzbrojenia, do zadań którego należało: opracowywanie planów zaopatrzenia w uzbrojenie i amunicję dla jednostek wojskowych, opracowywanie zapotrzebowań i przejmowanie uzbrojenia i amunicji z centralnych składów Armii Radzieckiej oraz ich rozdział, organizowanie i urządzanie składów uzbrojenia i amunicji¹⁸.

W sierpniu 1944 r. Główny Sztab Formowania Armii Polskiej został przeformowany w Naczelne Dowództwo WP¹⁹, w skład którego weszły: Sztab Główny, Szefostwo Mobilizacji i Formowania oraz Szefostwo Zaopatrzenia. Szefostwo Zaopatrzenia przejęło całość problematyki zaopatrywania WP za wyjątkiem oddziałów 1 i 2 Armii WP, które w ramach prowadzonych operacji były podporządkowane frontom radzieckim.

W Szefostwie Zaopatrzenia WP, na bazie personelu z byłego już Zarządu Zaopatrzenia Materiałowo-Technicznego, powołane zostały: Sztab, Departament Intendentury, Departament Uzbrojenia, Departament Wojenno-Technicznego Zaopatrzenia, Departament Służby Zdrowia, Urząd Komunikacji Wojskowej, Oddział Weterynaryjny, Oddział Zbiórki Zdobyczy Wojennych, Oddział Personalny. Nowy Departament Uzbrojenia, umiejscowiony w Szefostwie Zaopatrzenia, był pierwszą centralną komórką organizacyjną służby uzbrojenia sformowaną na ziemiach polskich po 1939 r.

Departament Uzbrojenia z okresu jego formowania w sierpniu 1944 r. planowany był, jak na ówczesne warunki, jako rozbudowana komórka składająca się z dziesięciu oddziałów²⁰. Jego planowana struktura w ramach Szefostwa Zaopatrywania WP miała być następująca: Kierownictwo Departamentu, Oddział Organizacji i Planowania, Oddział Uzbrojenia Artyleryjskiego, Oddział Uzbrojenia Strzeleckiego, Oddział Amunicji, Oddział Remontu i Eksploatacji Uzbrojenia, Oddział Zaopatrzenia i Eksploatacji Traktorów, Oddział Dostaw Uzbrojenia, Oddział Składów, Oddział Inspekcji, Oddział Finansów.

Szefostwo Zaopatrywania WP miało przejąć zadania w zakresie zaopatrywania oddziałów na froncie i zapleczu we wszelkie środki materiałowo-techniczne.

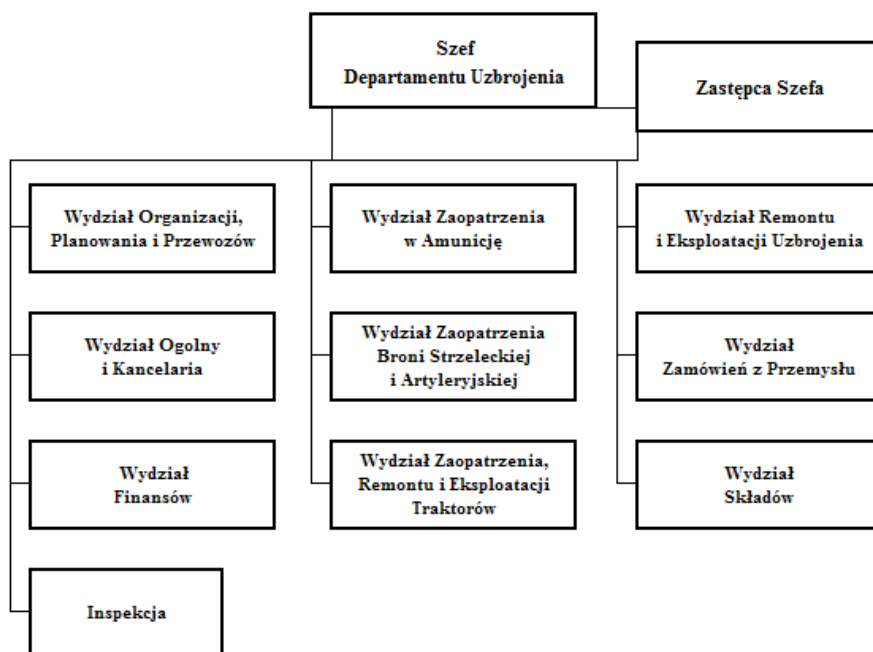
¹⁸ J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 324, 325.

¹⁹ Rozkaz Naczelnego Dowódcy WP nr 3 z dnia 8 VIII 1944 r., cyt. za *ibidem*, s. 334.

²⁰ Według organizacji Szefostwa Zaopatrzenia WP (sierpień 1944 r.), zob. *Polski czyn zbrojny...*, s. 168. Powyższa struktura nie jest potwierdzona, według innych danych Departament Uzbrojenia posiadał w tym czasie strukturę wydziałową. Wydaje się jednak, że jeżeli Szefostwo Zaopatrywania WP miało w założeniu przejąć odpowiedzialność za zaopatrywanie całości WP, w tym również za organizowanie produkcji zbrojeniowej i odbiór sprzętu z przemysłu, to struktura oddziałowa jest najbardziej prawdopodobna (brak jest danych o liczbie stanowisk w poszczególnych oddziałach), świadczy o tym pośrednio również oddziałowa struktura Szefostwa Zaopatrzenia Artyleryjskiego Dowództwa Artylerii WP z sierpnia 1944 r., zob. J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 335.

Ponadto do zadań Szefostwa Zaopatrywania WP miało należeć organizowanie służb, jednostek i urzędów tyłowych, szkolenie kadr, organizowanie bazy materiałowo-technicznej, w tym przemysłu zbrojeniowego. Powołane szefostwo miało zająć się więc zaopatrywaniem wszystkich rodzajów wojsk i służb z jednoczesnym organizowaniem zaplecza. W tamtym okresie nie było to możliwe. Szefostwo Zaopatrywania WP oraz Departament Uzbrojenia w planowanej strukturze nie zostały sformowane. W obliczu przedstawionych trudności już we wrześniu 1944 r. dokonano decentralizacji zadań. W nowo organizowanych dowództwach rodzajów wojsk powołano oddzielne komórki do zajmowania się problematyką zaopatrywania podległych wojsk, natomiast na bazie Szefostwa Zaopatrywania WP sformowano Główne Kwatermistrzostwo WP²¹ już ze skorygowanymi zadaniami i komórkami o zmniejszonych strukturach, w tym z Departamentem Uzbrojenia WP.

Schemat 1. Struktura organizacyjna Departamentu Uzbrojenia WP (grudzień 1944 r.)

Źródło: Opracowano na podstawie: J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, s. 336–340.

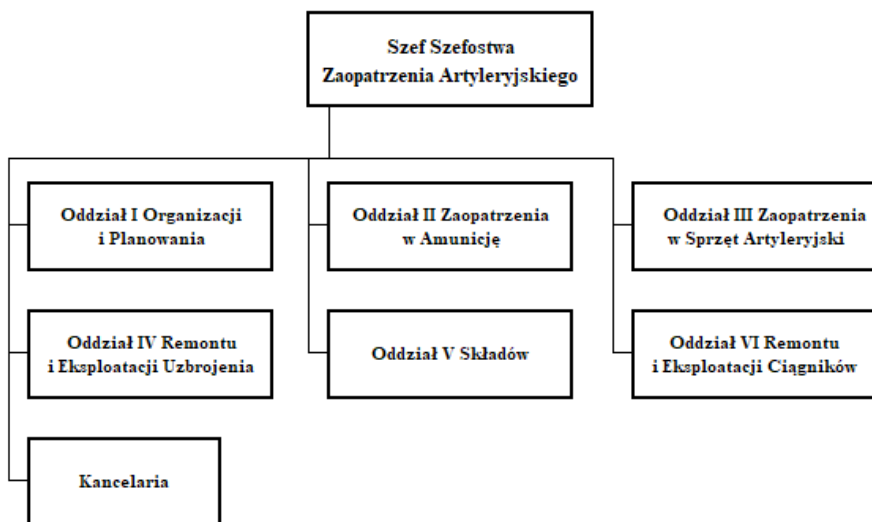
²¹ Rozkaz Naczelnego Dowódcy WP nr 22 z 10 IX 1944 r., cyt. za *Polski czyn zbrojny...*, s. 169.

Strukturę organizacyjną sformowanego Departamentu Uzbrojenia w Głównym Kwatermistrzostwie WP według stanu na 28 grudnia 1944 r. ujęto na schemacie nr 1.

Wykazane komórki organizacyjne w departamencie świadczą o utrzymaniu przez służbę na tym szczeblu zarówno zadań związanych z zaopatrywaniem jednostek w sprzęt strzelecki, artyleryjski, amunicję, naprawą tego sprzętu, organizacją i formowaniem kolejnych jednostek, jak i z planowaniem uruchomienia przemysłu zbrojeniowego.

Po przeformowaniu Szefostwa Zaopatrywania WP w Główne Kwatermistrzostwo WP organizowano poszczególne dowództwa rodzaju wojsk i służb, w tym Dowództwo Artylerii. W składzie Dowództwa Artylerii sformowano Szefostwo Zaopatrzenia Artyleryjskiego²², którego zadaniem było zaopatrywanie walczących wojsk w sprzęt uzbrojenia i amunicję. Strukturę organizacyjną Szefostwa Zaopatrzenia Artyleryjskiego Dowództwa Artylerii WP według stanu na 28 września 1944 r. ujęto na schemacie nr 2.

Schemat 2. Struktura organizacyjna Szefostwa Zaopatrzenia Artyleryjskiego (wrzesień 1944 r.)

Źródło: Opracowanie na podstawie: J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 343; *Polski czyn zbrojny...*, s. 198.

²² Rozkaz Naczelnego Dowódcy WP nr 22 z 10 IX 1944 r., cyt. za *Polski czyn zbrojny...*, s. 342.

Dowództwa rodzajów wojsk oparte były na radzieckim etacie polowego dowództwa frontu i w początkowym okresie ich głównym zadaniem prawdopodobnie miało być kierowanie działaniami bojowymi podległych im jednostek. W wyniku jednak zaniechania formowania Frontu Polskiego i podporządkowania operacyjnego 1 i 2 Armii Polskiej frontom radzieckim (odpowiednio 1 Białoruskiemu i 1 Ukraińskiemu), głównymi zadaniami nowych dowództw stały się zagadnienia organizacyjne, dowodzenie podległymi jednostkami i zabezpieczenie ich działalności.

Na przykładzie tych dwóch instytucji – Departamentu Uzbrojenia w Głównym Kwatermistrzostwie WP oraz Szefostwa Zaopatrzenia Artyleryjskiego w Dowództwie Artylerii WP widać efekt burzliwego, nie zawsze harmonijnego, rozwoju centralnych struktur wojskowych, gdzie wymienione wyżej dwie instytucje w dużym stopniu pokrywały się kompetencjami. Wynikało to, po pierwsze, z podjętej decyzji o decentralizacji zadań zaopatrzenia na rodzaje wojsk i służb w momencie organizacji Głównego Kwatermistrzostwa WP i przejścia części jednostek zaopatrzenia przez dowództwa rodzajów wojsk i służb oraz prawdopodobnie z faktu rezygnacji z formowania frontu, gdzie sformowane już dowództwa rodzajów wojsk i służb miały zapewne wejść w skład Dowództwa Frontu. Bardzo prawdopodobne jest, że pokrywanie się kompetencji tych dwóch komórek wynikało również z faktu nakładania się dwóch koncepcji organizacyjnych, z jednej strony doświadczenia i tradycji okresu przedwojennego, na co wskazuje używane nazewnictwo, jak „Departament Uzbrojenia”, a z drugiej strony przejmowane (narzucane) nazewnictwo używane w Armii Czerwonej, jak „Szefostwo Zaopatrzenia Artyleryjskiego”²³. Obydwie komórki zostały połączone już po zakończeniu wojny, w czerwcu 1945 r.

Centralne instytucje służby uzbrojenia w latach 1945–1968

Proces przejścia służby uzbrojenia na organizację pokojową rozpoczął się jeszcze w czasie wojny. 18 kwietnia 1945 r. ukazał się rozkaz nr 099/Org Naczelnego Dowódcy WP dotyczący organizacji struktur Ministerstwa Obrony Narodowej (MON)²⁴. W skład ministerstwa weszły nastę-

²³ Zgodnie z wymienionymi wyżej wykazami pracowników w Departamencie Uzbrojenia przeważały polskie nazwiska, co świadczy o stosunkowo dużym procencie polskich specjalistów uzbrojenia, często z przedwojennym doświadczeniem pracy w służbie. Natomiast w Szefostwie Zaopatrzenia Artyleryjskiego zdecydowana większość to rosyjsko brzmiące nazwiska, co świadczy o kierowaniu do tej komórki głównie specjalistów radzieckich, zob. J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 337–345.

²⁴ Urząd Ministra Obrony Narodowej, pod nazwą „Kierownik Resortu Obrony Narodowej” powołany został ustawą Krajowej Rady Narodowej z 21 VII 1944 r. o utworzeniu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Formalnie MON powstało 31 XII 1944 r. z chwilą

pujące instytucje: Szefostwo Mobilizacji i Uzupełnień, Centrum Wykształcenia Oficerów, Departament Uzbrojenia (wyłączony z Głównego Kwatermistrzostwa WP) oraz Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy. Szefowie tych instytucji zostali podporządkowani pierwszemu wiceministrowi. Charakter działalności ministerstwa świadczy o roli, jaką w tym okresie spełniało MON. Były to zagadnienia niezwiązane z działaniami wojennymi, takie jak: mobilizacja rezerw ludzkich i materiałowych, uzupełnianie oddziałów, organizacja szkolnictwa wojskowego, zaopatrywanie w broń i amunicję, przygotowanie przyszłego przemysłu zbrojeniowego, organizowanie pracy naukowo-badawczej. Bardzo istotna była w tamtym momencie rola Departamentu Uzbrojenia, który odpowiadał za kierowanie działalnością służby uzbrojenia w całym WP oraz za organizowanie działalności w warunkach pokojowych, w tym w zakresie przejmowania magazynów, warsztatów i zakładów produkcyjnych. Umieszczenie departamentu jako samodzielnej komórki bezpośrednio podporządkowanej wiceministrowi MON świadczyło o istotnej roli departamentu w planach ministerstwa w tamtym okresie.

Pierwsza powojenna reorganizacja MON skutkująca zmianami w centralnych instytucjach służby uzbrojenia nastąpiła w czerwcu 1945 r.²⁵ Powołano wtedy podległy I wiceministrowi połączony Departament Zaopatrzenia Artyleryjskiego, w skład którego włączono zarówno Departament Uzbrojenia, jak i Szefostwo Zaopatrzenia Artyleryjskiego Dowództwa Artylerii WP. Słusznie uznano za niecelowe utrzymywanie na szczeblu centralnym dwóch instytucji o pokrywających się kompetencjach. Samodzielność nowego departamentu nie trwała jednak długo, gdyż już we wrześniu 1945 r. podporządkowano go dowódcy artylerii WP²⁶. Widać więc, że w tym okresie w zakresie organizacji WP przeważała koncepcja podporządkowania służby uzbrojenia dowódcy artylerii, zgodnie ze wzorami istniejącymi w Armii Czerwonej. Strukturę organizacyjną Departamentu Zaopatrzenia

powołania przez Krajową Radę Narodową Rządu Tymczasowego RP. Istniejący wówczas w składzie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego urząd Kierownika Resortu Obrony Narodowej został zmieniony na Ministra Obrony Narodowej, zob. *Mała encyklopedia wojskowa*, t. 2, Warszawa 1970, s. 316; *Polski czyn zbrojny...*, s. 152; J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 351.

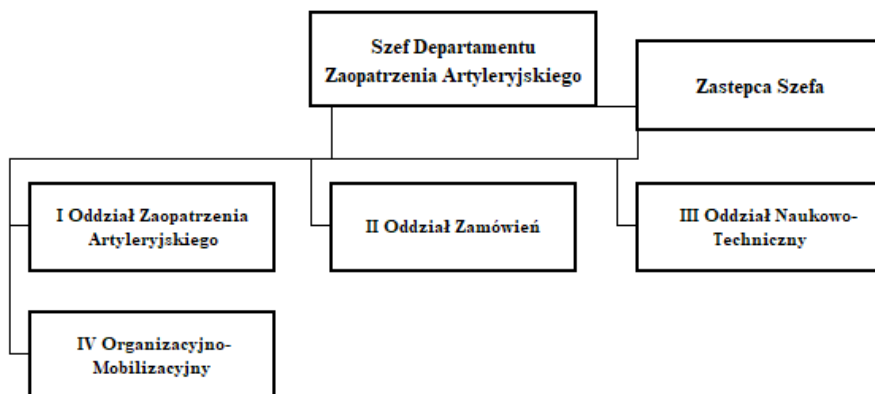
²⁵ Rozkaz Naczelnego Dowódcy WP nr 0140/Org z 7 VI 1945 r., cyt. za J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 357; F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 188.

²⁶ Rozkaz Naczelnego Dowódcy WP nr 0268/Org z 25 IX 1945 r., cyt. za J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 358; F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 188.

Artyleryjskiego MON według etatu na dzień 7 czerwca 1945 r.²⁷ ujęto na schemacie nr 3.

W składzie departamentu występowały tylko cztery oddziały, mimo to liczba etatowych stanowisk w nowej połączonej strukturze była większa niż łącznie w poprzednim Departamencie Uzbrojenia i Szefostwie Zaopatrzenia Artyleryjskiego Dowództwa Artylerii WP. Zachowane zostały dotychczasowe zadania służby związane z zaopatrywaniem jednostek w sprzęt, amunicję, jego naprawą oraz zadania związane z planowaniem i odbiorem sprzętu (początkowo wyłącznie części zamiennych) i amunicji z produkcji. I i II Oddział nowego departamentu były mocno rozbudowane i posiadały po kilka referatów.

Schemat 3. Struktura organizacyjna Departamentu Zaopatrzenia Artyleryjskiego MON (czerwiec 1945 r.)

Źródło: Opracowanie na podstawie: CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/215, Etat nr 1/33 Departament Zaopatrzenia Artyleryjskiego MON.

W styczniu 1946 r. Departament Zaopatrzenia Artyleryjskiego został wyłączony z podległości dowódcy artylerii WP i podporządkowany II wiceministrowi MON²⁸. W lutym 1946 r. departament ten, wskutek zmniejszenia liczby stanowisk, zgodnie z tradycją okresu międzywojennego, został przeformowany na Departament Uzbrojenia²⁹. Dokonana zmiana wynikała

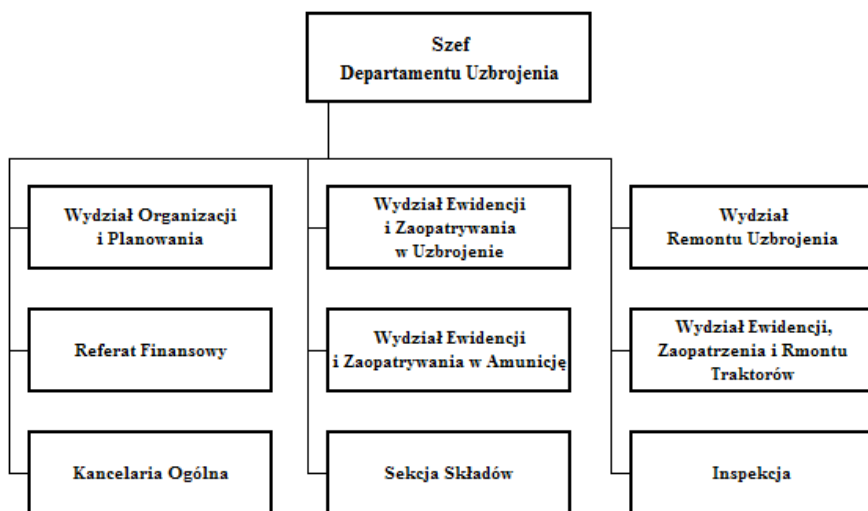
²⁷ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej CAW), Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/215, Etat nr 1/33, Departamentu Zaopatrzenia Artyleryjskiego.

²⁸ Rozkaz nr 0342/Org z 27 XII 1946 r., cyt. za J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 368.

²⁹ Rozkaz MON nr 034/org z 9 II 1946 r., cyt. za *ibidem*, s. 369.

również z powołania odrębnego Departamentu Sprzętu Wojennego, który przejął zagadnienia produkcji całej techniki wojskowej, w tym w zakresie sprzętu uzbrojenia. Po niespełna roku, w listopadzie 1946 r. Departament Sprzętu Wojennego został rozformowany, a jego komórki organizacyjne ponownie włączono do departamentów branżowych, w tym do Departamentu Uzbrojenia oraz do komórek technicznych poszczególnych rodzajów wojsk, które przejęły odpowiedzialność za problemy produkcyjne i rozwojowe³⁰. Strukturę organizacyjną Departamentu Uzbrojenia MON według stanu na 9 lutego 1946 r.³¹, ujęto na schemacie nr 4.

Schemat 4. Struktura organizacyjna Departamentu Uzbrojenia MON (luty 1946 r.)

Źródło: Opracowanie na podstawie: CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV. 504.5.91, Statut Departamentu Uzbrojenia, k. 3–9.

W listopadzie 1946 r. z rozformowanego Departamentu Sprzętu Wojennego włączono w skład Departamentu Uzbrojenia wydziały: Techniczny, Zamówień, Odbioru Produkcji z jednoczesnym przejęciem przez departament zagadnień związanych z rozwoju sprzętu i jego produkcją. W etacie z listopada 1946 r. przewidywany był jeszcze Wydział Zaopatrzenia i Ewidencji Traktorów (ciągników dla artylerii), jednak w poprawce z 4 stycznia

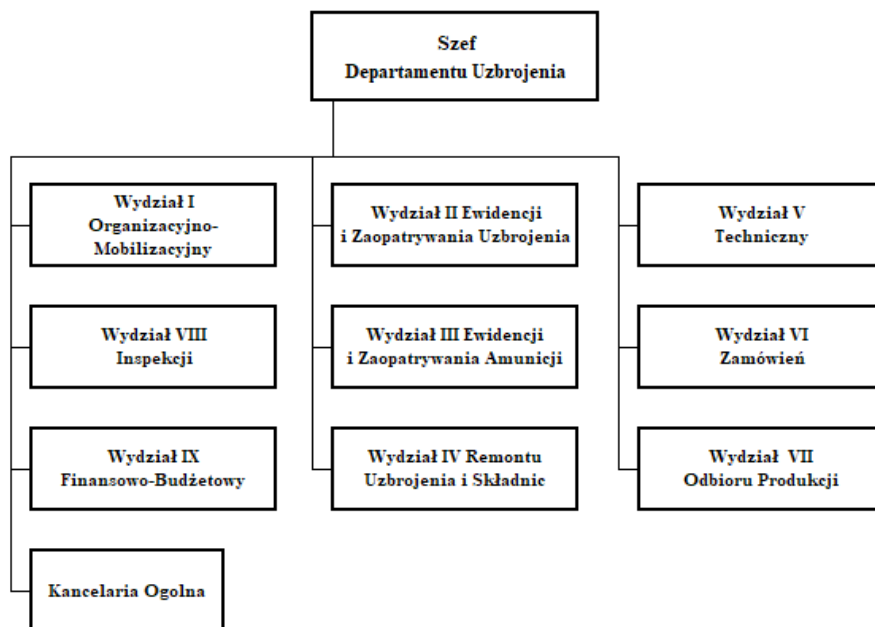
³⁰ Rozkaz MON nr 0194/org. z 11 XI 1946 r., cyt. za *ibidem* s. 370; F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 188.

³¹ CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV.504.5.91, Statut Departamentu Uzbrojenia, k. 3–9.

1947 r. wydział ten został skreślony³². Komórka ta została włączona do Departamentu Wojsk Samochodowych MON, jednocześnie służbie samochodowej przekazano centralną bazę remontu traktorów³³.

W 1947 r. II Wiceministerstwo MON zostało przekształcone w Dowództwo Wojsk Lądowych³⁴, a funkcjonujące w nim departamenty, w tym Departament Uzbrojenia, podporządkowano dowódcy Wojsk Lądowych. W marcu 1948 r. dokonano kolejnego przeformowania, dokonując niewielkich zmian w strukturach wydziałów, łącznie z ich numeracją. Strukturę organizacyjną Departamentu Uzbrojenia MON z 1948 r. ujęto na schemacie nr 5³⁵.

Schemat 5. Struktura organizacyjna Departamentu Uzbrojenia MON (1948 r.)

Źródło: Opracowanie na podstawie: CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/1260, Etat nr 1/193 Departamentu Uzbrojenia.

³² CAW, Inwentarz Zespołu Akt, Departament Uzbrojenia, IV.504.5, k. 5; CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/542, Etat nr 1/135 Departamentu Uzbrojenia MON.

³³ J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 375.

³⁴ Rozkaz MON nr 0271/org z 29 XI 1947 r., cyt. za F. Puchałą, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 247; J. Babula, *Wojsko Polskie 1945–1989...*, s. 332.

³⁵ CAW, Inwentarz Zespołu Akt, Departament Uzbrojenia, IV.504.5, k. 6; CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/1260, Etat nr 1/193 Departamentu Uzbrojenia MON.

W związku z planowanym rozformowaniem Dowództwa Wojsk Lądowych, w kwietniu 1949 r. Departament Uzbrojenia MON został podporządkowany głównemu inspektorowi artylerii³⁶ (od 1 marca 1950 r. dowódcy artylerii). W takiej podległości departament funkcjonował do 1963 r.

Po ponownym podporządkowaniu Departamentu Uzbrojenia dowódcy artylerii WP w strukturze departamentu również nastąpiły niewielkie zmiany. W 1950 r. połączono w wydziale broni zagadnienia zaopatrzenia i remontu, zmniejszono liczbę stanowisk odpowiedzialnych za zamówienie i odbiór sprzętu z przemysłu, wprowadzony został wydział regulaminów i wyszkolenia³⁷.

Kolejne istotne zmiany nastąpiły w listopadzie 1951 r. Wynikały one z wprowadzenia do realizacji sześcioletniego planu rozwoju wojska na lata 1950–1955 i wynikających z niego zadań związanych z produkcją sprzętu uzbrojenia. Nastąpiła rozbudowa Departamentu Uzbrojenia, wprowadzono strukturę oddziałową, mocno rozbudowano oddział produkcji i zamówień oraz, w związku z przejęciem przez służbę zadań dotyczących zaopatrywania i eksploatacji sprzętu radiolokacyjnego, włączono w strukturę departamentu oddział radiotechniczny³⁸.

W 1953 r. nastąpiła dalsza rozbudowa departamentu. Wiązała się ona ze zwiększeniem zadań wynikających z zamówień sprzętu w przemyśle zbrojeniowym oraz rozbudowy sił zbrojnych. W jego strukturze dokonano rozbudowy komórek związanych z produkcją uzbrojenia, wprowadzono sześć oddziałów odpowiedzialnych za zamawianie i odbiór sprzętu z przemysłu. W ten sposób zorganizowane zostały dwa piony: do spraw eksploatacji (zaopatrzenia i naprawy) oraz do spraw zamówień i produkcji. Dla tego drugiego pionu wydzielono oddzielną kancelarię. Strukturę organizacyjną Departamentu Uzbrojenia MON według etatu z 1953 r. ujęto na schemacie nr 6³⁹. Dla 73 ze 151 stanowisk etatowych dla żołnierzy w departamencie

³⁶ Rozkaz MON nr 086/org. z 29 IV 1949 r., cyt. za CAW, Departament Uzbrojenia, Inwentarz Zespołu Akt, IV.504.5, k. 7.

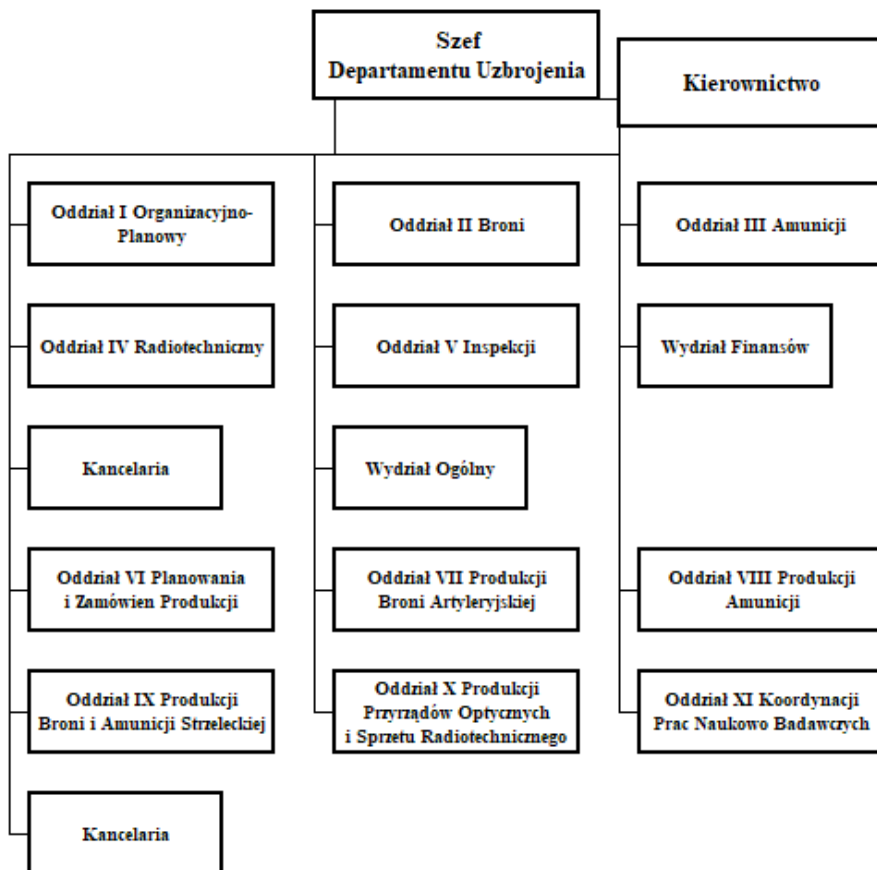
³⁷ CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/1631, Etat nr 1/260 Departamentu Uzbrojenia (niepokazany w artykule).

³⁸ Rozkaz MON nr 092/org. z 28 XI 1951 r., cyt. za CAW, Departament Uzbrojenia, Inwentarz Zespołu Akt, IV.504.5, k. 8.

³⁹ Rozkaz MON nr 044/org. z 4 VII 1953 r., cyt. za CAW, Departament Uzbrojenia, Inwentarz Zespołu Akt, IV.504.5, k. 9; CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/2502, Etat nr 1/347 Departamentu Uzbrojenia. Nowy etat został wprowadzony na wniosek dowódcy artylerii WP do szefa Sztabu Generalnego WP i dotyczył jeszcze bardziej rozbudowanego etatu, wprowadzenia nowej nazwy „Szefostwo Uzbrojenia” w składzie dwóch zarządów: Zarząd I Zaopatrzenia i Naprawy Uzbrojenia, Zarząd II Zamówień i Produkcji, i samodzielnego Oddziału Naukowo-Technicznego. Propozycja powiększenia etatu została uwzględniona jednak bez wprowadzania zarządów i nowej nazwy „Szefostwo

ujęty był wymóg posiadania wykształcenia wyższego i tytułu zawodowego inżyniera.

Schemat 6. Struktura organizacyjna Departamentu Uzbrojenia MON (1953 r.)

Źródło: Opracowano na podstawie: CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/2502, Etat nr 1/347 Departamentu Uzbrojenia MON.

W następnych latach przeprowadzone zostały kolejne zmiany. W 1955 r. dokonano niewielkiej redukcji departamentu. Wszystkie wydziały w poszczególnych oddziałach otrzymały kolejną numerację. Już dla większości stanowisk przewidzianych dla żołnierzy utrzymany był wymóg

wykształcenia wyższego oraz tytułu zawodowego inżyniera⁴⁰. Mimo istotnego zmniejszenia stanów osobowych WP, redukcja centralnej komórki, jaką był wtedy Departament Uzbrojenia, nie była istotna. Wynikało to z realizowanych zadań związanych zarówno z zabezpieczeniem eksploatacji używanego sprzętu, jak i pozyskiwaniem nowego sprzętu i amunicji, ponadto powyższe kompetencje nie były bezpośrednio związane ze stanem ilościowym WP.

W 1956 r. dokonano kolejnej niewielkiej redukcji stanowisk. Utrzymany został układ dwóch pionów z kancelariami oraz oddziałami⁴¹.

Istotne zmiany nastąpiły w 1962 r. Wynikały one z prowadzonej intensywnej modernizacji technicznej WP, w tym z wprowadzenia sprzętu rakietowego. Departament składał się wtedy z samodzielnych oddziałów, dwóch działów o strukturze oddziałowej, działu Zaopatrzenia Eksploatacji i Naprawy, działu Produkcji i Nowych Rozpracowań oraz samodzielnego Wydziału Finansów. Każdy oddział w zależności od specyfiki składał się z kilku wydziałów. Wprowadzono wspólną kancelarię umiejscowioną w Oddziale I. Strukturę organizacyjną Departamentu Uzbrojenia MON według etatu z 1962 r. ujęto na schemacie nr 7⁴².

W etacie departamentu nie rozróżniano już wymogu posiadania wyższego wykształcenia. Wynikało to z tego, że wymagany był już dla wszystkich stanowisk oficerskich.

W kolejnych latach zmiany dotyczyły głównie korekt nazw komórek lub ich niewielkich reorganizacji. Etat z 1962 r. obowiązywał aż do reformowania w 1968 r. Departamentu Uzbrojenia MON w Szefostwo Służby Uzbrojenia i Elektroniki MON.

Organami wykonawczymi Szefa Departamentu Uzbrojenia na szczeblu centralnym były centralne jednostki, składnice i zakłady służby uzbrojenia.

Szefowi Departamentu podlegały w 1948 r. następujące jednostki i zakłady wojskowe: 1 Centralna Składnica Uzbrojenia Warszawa, 2 Centralna Składnica Amunicji Dęblin-Stawy, 3 Centralna Składnica Amunicji Toruń, 1 Centralne Warsztaty Uzbrojenia Kraków, Szkoła Majstrów Uzbrojenia Kraków⁴³.

⁴⁰ Rozkaz MON nr 0033/org. z 16 VII 1955 r., cyt. za CAW, Departament Uzbrojenia, Inwentarz Zespołu Akt, IV.504.5, k. 10.

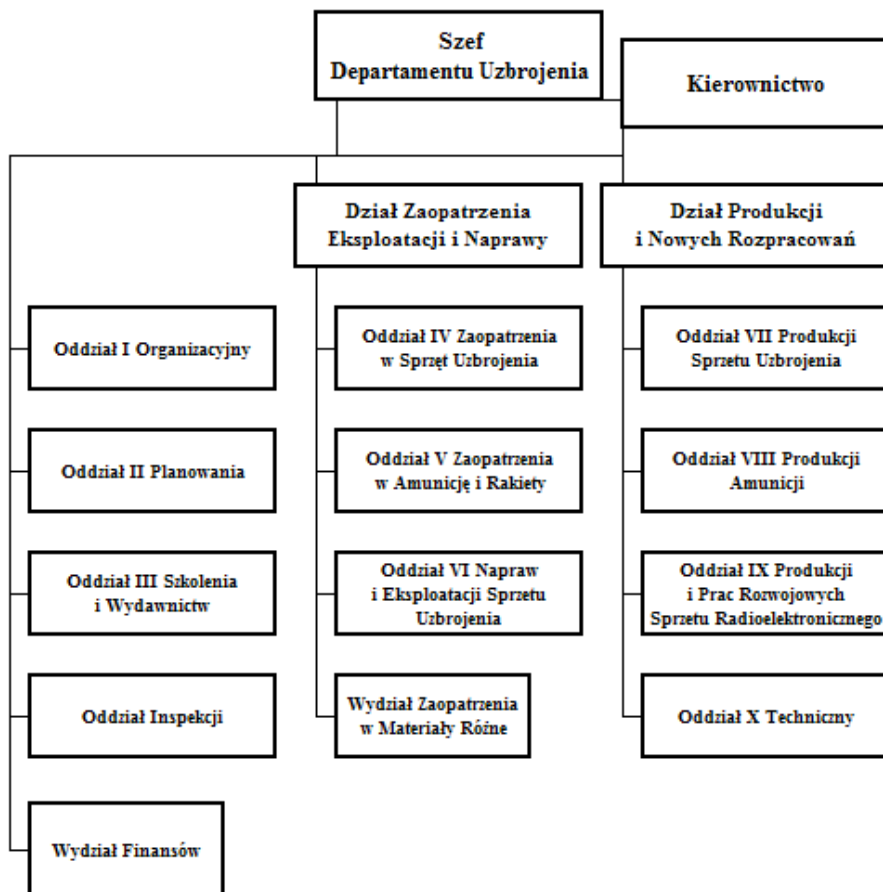
⁴¹ CAW, Oddział Organizacyjno-Etatowy Sztabu Generalnego, 1678/84/399, Etat nr 1/455 Departamentu Uzbrojenia.

⁴² CAW, Oddział Organizacyjno-Etatowy Sztabu Generalnego, 1678/84/1440, Etat nr 1/537 Departament Uzbrojenia.

⁴³ CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV.504.5.95, Zestawienia zadań służby uzbrojenia z 22 XI 1948 r., k. 18.

Trudności lokalizacyjne 1 Centralnej Składnicy (Bazy Artyleryjskiej) na terenie Warszawy były powodem jej rozformowania. Część magazynowa bazy została zlokalizowana w 1 Centralnej Składnicy Uzbrojenia w Regnach, która rozpoczęła działalność 29 października 1949 r., a część warsztatowa w dawnej Zbrojowni w Krakowie⁴⁴. 12 maja 1949 r. została sformowana 4 Centralna Składnica Uzbrojenia w Żurawicy.

Schemat 7. Struktura organizacyjna Departamentu Uzbrojenia MON (1962 r.)

Źródło: Opracowano na podstawie: CAW, Oddział Organizacyjno-Etatowy Sztabu Generalnego, 1678/84/1440, Etat nr 1/537 Departamentu Uzbrojenia MON.

⁴⁴ J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 373. O przeniesieniu pod koniec 1949 r. składnicy z Warszawy do Regien wspomina w relacji płk w st. spocz. Jan Majcher, absolwent OSU Bartoszyce (1953 r.), od 1953 w Dowództwie SOW, szef służb technicznych 5 Pułku Artylerii w Sulechowie, szef SUiE SOW (1977–1990), w rezerwie od 1990 r.

W 1959 r. do centralnych jednostek służby uzbrojenia zaliczone były: 1 Centralna Składnica Uzbrojenia Regny, 4 Centralna Składnica Uzbrojenia Żurawica, 31 Centralna Składnica Uzbrojenia Krzystkowice, 3 Centralna Składnica Amunicji Szeroki Bór, 6 Centralna Baza Amunicji Stawy, 22 Centralna Składnica Amunicji Nurzec, 23 Centralna Składnica Amunicji Potok, Centralna Składnica Sprzętu Radioelektronicznego Warszawa, Wojskowe Zakłady Remontowe Kraków, Centralne Warsztaty Remontowe Sprzętu Radiotechnicznego Warszawa, Centralny Badawczy Poligon Artyleryjski Zielonka, Oficerska Szkoła Uzbrojenia (OSU) Olsztyn oraz przedstawicielstwa wojskowe przy zakładach produkcyjnych⁴⁵.

1 stycznia 1966 r. do centralnych jednostek służby uzbrojenia zaliczane były: 1 Centralna Składnica Uzbrojenia Regny, 4 Centralna Składnica Uzbrojenia Żurawica, 31 Centralna Składnica Uzbrojenia Krzystkowice, 3 Centralna Składnica Amunicji Szeroki Bór, 6 Centralna Baza Amunicji Stawy, 20 Centralna Baza Amunicji Mosty, 22 Centralna Składnica Amunicji Nurzec, 23 Centralna Składnica Amunicji Potok, Centralna Składnica Sprzętu Radioelektronicznego Warszawa, 2 Wojskowe Zakłady Uzbrojenia Grudziądz, Wojskowe Zakłady Remontowe Kraków, Wojskowe Zakłady Elektroniczne Zielonka, Wojskowy Zakład Naprawy Sprzętu Elektromechanicznego Żurawica, Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia Zielonka, Oficerska Szkoła Uzbrojenia Olsztyn oraz przedstawicielstwa wojskowe przy zakładach produkcyjnych⁴⁶.

Szefami Departamentu Uzbrojenia MON w latach 1945–1968 byli kolejno: gen. bryg. Mikołaj Sołowiew 1944–1945, gen. dyw. Kazimierz Pławski 1945–1947, gen. bryg. Florian Grabczyński 1947–1948, gen. bryg. Eugeniusz Luśniak 1948–1949, gen. bryg. Stanisław Sidorowicz 1949–1956, gen. bryg. Edward Mokrzecki 1956–1960, gen. bryg. Władysław Jeżak 1960–1964, gen. bryg. Mieczysław Bronowiecki 1964–1969⁴⁷.

⁴⁵ Archiwum Wojskowe (dalej AW) w Nowym Dworze Mazowieckim, Departament Uzbrojenia, 143/91/1, Rozkaz szefa Departamentu Uzbrojenia nr 063 z 14 I 1959 r. w sprawie wyznaczenia komisji inwentaryzacyjnej, k. 100–106.

⁴⁶ AW w Nowym Dworze Mazowieckim, 1704/00/94, Referat materiałowy „Charakterystyka struktury i zmian w systemie działania Służb technicznych na szczelub centralnym i operacyjnym od 1956 r.”, Warszawa 1981, k. 488–489. Liczba oraz nazwy centralnych jednostek służby uzbrojenia ulegały częstym zmianom, w stosunku do 1959 r. różnice wynikały z powołania w 1960 r. Wojskowych Zakładów Uzbrojenia w Grudziądzu, w 1962 r. Centrum Badań Uzbrojenia w Zielonce (od 1965 r. Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia), w 1963 r. 20 Centralnej Bazy Amunicji w Mostach oraz Wojskowych Zakładów Naprawy Sprzętu Elektromechanicznego w Żurawicy (od 1973 r. Wojskowe Zakłady Uzbrojenia nr 3) lub zmiany nazwy Wojskowych Zakładów Naprawczych Sprzętu Radioelektronicznego (przeniesionych w 1962 r. do Zielonki i przekształconych 8 X 1964 r. w Wojskowe Zakłady Elektroniczne).

⁴⁷ Na podstawie analizy dokumentów w CAW oraz albumu: „Szefowie Departamentu Uzbrojenia MON, Szefowie Służby Uzbrojenia i Elektroniki MON, OW i RSZ oraz

Służba uzbrojenia w rodzajach sił zbrojnych

Istotną rolę w zakresie planowania potrzeb materiałowo-technicznych sprawował Sztab Generalny WP. Pełnił on funkcję centralnego organu dowodzenia, planowania i zarządzania w zakresie technicznym i kwatermistrzowskim, a także odpowiadał za zabezpieczenie właściwego funkcjonowania sił zbrojnych w czasie pokoju i wojny. Organem wykonawczym szefa Sztabu Generalnego w zakresie planowania materiałowo-technicznego był utworzony w 1946 r. Oddział VII Planowania Materiałowego i Wojskowy Instytut Techniczny, przekształcony w 1949 r. w Oddział VIII Techniczny. W 1951 r. oddziały te zostały przekształcone odpowiednio w Zarząd VII Planowania Materiałowego i Zarząd XII Techniczny. Obydwa zarządy podlegały zastępcy szefa Sztabu Generalnego – głównemu inspektorowi do spraw planowania i techniki⁴⁸. Podstawowym zadaniem Zarządu VII było ustalanie zasad wprowadzania do wyposażenia wojsk nowego sprzętu wojskowego, wielkości gromadzonych zapasów, norm zużycia, wykorzystanie zasobów gospodarki narodowej, udział w uzgadnianiu dostaw sprzętu, wprowadzanie i utrzymywanie indeksów materiałowych itp. Do zadań Zarządu XII należały sprawy rozwoju sprzętu, studia i analizy w dziedzinie obronności, nadzorowanie badań naukowych i prac konstrukcyjno-dosлідczalnych. Do czasu powołania w 1974 r. Głównego Inspektoratu Techniki WP, główny inspektor do spraw planowania i techniki był najważniejszą osobą funkcyjną w WP w zakresie planowania i organizacji działalności technicznej Wojska Polskiego.

Celem koordynacji dowodzenia jednostkami przeciwlotniczymi 20 sierpnia 1950 r. powołane zostało Dowództwo Wojsk Obrony Przeciwlotniczej (WOPL)⁴⁹, przemianowane w 1951 r. na Dowództwo Wojsk Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju (WOPLOK). W październiku 1954 r. dowództwo to zostało połączone z Dowództwem Wojsk Lotniczych (WL) w Dowództwo Wojsk Lotniczych i Obrony Przeciwlotniczej Obszaru Kraju (WLOPLOK)⁵⁰.

Komendanci OSU (CSUiE) z lat 1945–1995”, kopia albumu przekazana w relacji płk. Marianna Seroki, absolwenta WAT w Warszawie (1966 r.), szefa SUiE 133 Pułku Artylerii Przeciwlotniczej (paplot) w Elku (1968 r.), szefa służb technicznych i zastępcy dowódcy 15 paplot w Gołdapi (1973 r.), w SSUiE MON (od 1977 r.), szefa SUiE Warszawskiego Okręgu Wojskowego (WOW, 1986–1988), szefa SUiE MON (1991–1993), w rezerwie od 1998 r. oraz w relacji płk. Zdzisława Domagały, absolwenta WAT Warszawa (1978 r.), szefa SUiE 28 pcz Czarne, szefa SUiE 20 DPanc Szczecinek, w SUiE Krakowskiego Okręgu Wojskowego (KOW), szefa służb technicznych Dowództwa Wojsk Lądowych (DWL) w Warszawie i w IWspSZ w Bydgoszczy, w rezerwie od 2010 r.

⁴⁸ F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 185, 191.

⁴⁹ J. Babula, *Wojsko Polskie 1945–1998...*, s. 333.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 75; F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 308.

Organem zaopatrzeniowym dla nowego dowództwa było Szefostwo Zaopatrzenia WLOPŁOK, natomiast w zakresie sprzętu lotniczego organem nadzorującym jego eksploatację, w tym remont, planowanie i realizację zamówień, była powołana w Dowództwie WLOPŁOK w 1954 r. Służba Inżynierjno-Lotnicza (SIL). W 1962 r. Dowództwo i Szefostwo Zaopatrzenia WLOPŁOK zostały rozformowane, a w ich miejsce powołany został Inspektorat Lotnictwa oraz oddzielne Dowództwo Lotnictwa Operacyjnego (od 1967 r. Dowództwo Wojsk Lotniczych) i Dowództwo Wojsk Obrony Powietrznej Kraju (WOPK). W ramach Dowództwa WL oraz Dowództwa WOPK utworzone zostały służby techniczne i zaopatrzenia⁵¹. W służbach tych połączono komórki techniczne odpowiedzialne za eksploatację sprzętu lotniczego, technicznego oraz komórki kwatermistrzowskie.

W Marynarce Wojennej funkcję koordynatora w zakresie sprzętu uzbrojenia pełnił w latach 1945–1947 Główny Port Marynarki Wojennej w Gdyni. W 1947 r. powołane zostało Kierownictwo Administracyjno-Techniczne Marynarki Wojennej, łączące sprawy techniczne i kwatermistrzowskie Marynarki Wojennej. Kierownictwu podległe było Szefostwo Techniczne, Szefostwo Uzbrojenia oraz Główne Kwatermistrzostwo. W 1950 r. Kierownictwo Administracyjno-Techniczne Marynarki Wojennej przeformowane zostało w Szefostwo Tyłów, w którym połączono Szefostwo Techniczne i Szefostwo Uzbrojenia w Kierownictwo Techniczne i Uzbrojenia Marynarki Wojennej z podległym mu Wydziałem Uzbrojenia. W 1953 r. kierownictwo to zostało przeformowane w Szefostwo Techniki i Uzbrojenia Marynarki Wojennej z jednoczesnym wyłączeniem z Szefostwa Tyłów. W 1955 r. Szefostwo Techniki i Uzbrojenia przeformowano na Zarząd Techniki i Uzbrojenia Marynarki Wojennej, w którym funkcjonował Oddział Uzbrojenia. W momencie powołania w miejsce Zarządu Techniki i Uzbrojenia w 1957 r. Szefostwa Służb Technicznych i Uzbrojenia Marynarki Wojennej w szefostwie tym umiejscowiono poszczególne służby, w tym służbę uzbrojenia o strukturze wydziałowej⁵². Komórki uzbrojenia zajmowały się zaopatrywaniem w sprzęt, amunicję, organizacją napraw w zakresie sprzętu uzbrojenia będącego w gestii Marynarki Wojennej za wyjątkiem broni podwodnej, którą na poszczególnych szczeblach zajmowały się inne komórki, właściwe dla tego rodzaju broni. W Komendach Portów Wojennych działalnością służby uzbrojenia zajmowały się Wydziały Techniki i Uzbrojenia, w których znajdowały się sekcje, w tym sekcja uzbrojenia. Taka struktura służb technicznych Marynarki Wojennej funkcjonowała do 1968 r., kiedy to

⁵¹ F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 195–196.

⁵² *Ibidem*, s. 196; S. Kudela, *Służby Techniczne i Zaopatrzenia Marynarki Wojennej 1945–1968*, Gdynia 2005, s. 29–85, 264.

powołano Służby Techniczne i Zaopatrzenia Marynarki Wojennej⁵³, łącząc podobnie jak w latach 1947–1953 sprawy techniczne i kwatermistrzowskie pod jednym kierownictwem.

Powołani szefowie służb technicznych i zaopatrzenia w dowództwach: WL, WOPK oraz w Marynarce Wojennej pełnili również funkcję zastępców dowódców. Świadczyło to o ważnej roli, jaką pełniły nowe, połączone służby w systemie dowodzenia i zabezpieczenia ww. rodzajów wojsk oraz o połączeniu pod jednym kierownictwem komórek technicznych i kwatermistrzowskich w tych rodzajach wojsk z około dwudziestopięcioletnim wyprzedzeniem w stosunku do instytucji centralnych i wojsk lądowych⁵⁴.

Służba uzbrojenia w okręgach wojskowych, związkach taktycznych i oddziałach

Dla pełnego przedstawienia funkcjonowania służby uzbrojenia w badanym okresie należy wskazać wybrane aspekty jej funkcjonowania na szczeblu okręgu, związków taktycznych i oddziałów. Już w lutym 1945 r. rozpoczęto formowanie na terytorium Polski sześciu okręgów wojskowych (OW): warszawskiego, lubelskiego, krakowskiego, łódzkiego, poznańskiego, pomorskiego⁵⁵. Z uwagi na prowadzone walki kwestia okręgów została uregulowana dopiero po przejęciu przez polską administrację ziem zachodnich i północnych. W sierpniu 1945 r. terytorium Polski podzielone zostało na siedem okręgów wojskowych: warszawski, pomorski, poznański, śląski, krakowski, łódzki, lubelski, którym nadano później numery odpowiednio DOW (Dowództwo Okręgu Wojskowego) nr I, nr II, nr III, nr IV nr V, nr VI, nr VII⁵⁶. Dowódcy okręgów byli przełożonymi wszystkich jednostek i służb stacjonujących na ich terenie. Sprecyzowane zostały zasady formowania sekcji uzbrojenia (sekcji zaopatrzenia artyleryjskiego) w dowództwach OW oraz składów okręgowych. W treści rozkazów organizacyjnych unikano używania słów „uzbrojenie, służba uzbrojenia” lub „składy uzbrojenia”, zastępując je słowami „artyleryjsko-techniczna służba, artyleryjscy technicy czy składy artyleryjskie”. Był to efekt wpływu nazewnictwa używa-

⁵³ J. Kajetanowicz, *Wojsko Polskie w systemie...*, s. 196; S. Kudela, *Służby Techniczne i Zaopatrzenia...*, s. 86–89, 264.

⁵⁴ Na szczeblu centralnym oraz w wojskach lądowych scalenie służb technicznych i materiałowych w ramach jednolitej logistyki nastąpiło w 1993 r.

⁵⁵ Rozkaz Naczelnego Dowódcy WP nr 23/Org z 1 II 1945 r. o organizowaniu okręgów wojskowych, z terminem formowania okręgów do 1 IV 1945 r., cyt. za J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 350, zob. P. Piotrowski, *Śląski Okręg Wojskowy...*, s. 20.

⁵⁶ Rozkaz Naczelnego Dowódcy WP nr 0208/Org z 22 VIII 1945 r., cyt. za P. Piotrowski, *Śląski Okręg Wojskowy...*, s. 22; J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 364.

nego w Armii Czerwonej, wynikającego nawet z jego dosłownego tłumaczenia oraz widoczny wynik podjętej decyzji podporządkowania dowódcy artylerii departamentu oraz całej służby uzbrojenia⁵⁷.

W końcu 1946 r. rozformowano OW Łódź, w 1949 r. OW Poznań i Lublin, a w 1954 r. OW Kraków. W oficjalnych nazwach okręgów Śląskiego, Pomorskiego i Warszawskiego OW zrezygnowano z ich numeracji⁵⁸.

W powołanych dowództwach sześciu okręgów wojskowych znajdowały się Szefostwa Artylerii OW, a w ich składzie, jako okręgowe komórki służby uzbrojenia, sekcje zabezpieczenia artyleryjskiego.

Na szczeblu OW struktury służby uzbrojenia zostały obsadzone dopiero po wyznaczeniu instytucji i jednostek, na bazie których były one organizowane (1 i 2 Armia WP oraz wyznaczone do rozformowania jednostki frontowe). Jednocześnie na bazie istniejących armijnych składów i warsztatów powołane zostały składy centralne oraz składy okręgowe⁵⁹. Stanowiska w sekcji zaopatrzenia artyleryjskiego były następujące: szef zaopatrzenia artyleryjskiego – szef uzbrojenia, zastępca szefa uzbrojenia, pomocnik do spraw amunicji, pomocnik do spraw broni, pomocnik do spraw finansowych. Razem 5 oficerów, 2 stanowiska podoficerskie oraz 3 pracowników cywilnych⁶⁰.

W 1950 r. na szczeblu OW funkcjonowały sekcje uzbrojenia okręgu w składzie: kierownik Sekcji Uzbrojenia – szef uzbrojenia OW, dwóch inspektorów uzbrojenia, pomocnik kierownika sekcji uzbrojenia do spraw broni, pomocnik kierownika sekcji uzbrojenia do spraw amunicji⁶¹. Sekcje uzbrojenia podlegały inspektorowi artylerii okręgu, natomiast w sprawach branżowych szefowi Departamentu Uzbrojenia.

Na szczeblu OW w 1951 r. sekcja uzbrojenia została przeformowana na Wydział Uzbrojenia z sekcjami. Szef Wydziału Uzbrojenia podlegał

⁵⁷ Wyciąg z rozkazu Naczelnego Dowódcy WP nr 0236/Org z 8 IX 1945, cyt. za J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 353; *ibidem*, cz. II, załącznik nr 75.

⁵⁸ Trzy okręgi wojskowe funkcjonowały do października 1992 r., kiedy powołany został ponownie Krakowski Okręg Wojskowy, zob. F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 250; D. Mierzejewski, S. Sadowski, *Zarys Historii Pomorskiego Okręgu Wojskowego 1919–1994*, Bydgoszcz 1994, s. 148–150, 153.

⁵⁹ Wyciąg z rozkazu Naczelnego Dowódcy WP nr 0236/Org z 8 IX 1945, cyt. za J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 353; *ibidem*, cz. II, załącznik nr 75.

⁶⁰ *Historia Służby Uzbrojenia i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego ...*, s. 3.

⁶¹ CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV.504.5.30, Wykazy obsady oficerskiej uzbrojenia poszczególnych OW przesyłane do Departamentu Uzbrojenia według stanu na maj 1950 r., k. 90–113.

dowódcy artylerii OW. Był on jednocześnie szefem uzbrojenia OW. W sprawach fachowych podlegał Szefowi Departamentu Uzbrojenia MON⁶².

Okres względnej stabilizacji i częściowej redukcji WP po 1956 r. w połączeniu ze zmianami organizacyjnymi związanymi m.in. z planami wprowadzania nowych rodzajów sprzętu (zmechanizowanego i raketowego), umożliwił dokonanie kolejnych zmian. W 1957 r. Dowództwo Artylerii OW zostało przeformowane na Szefostwo Artylerii OW, a Wydział Uzbrojenia na Oddział Uzbrojenia z utrzymaniem podporządkowania oddziału pod Szefostwo Artylerii OW⁶³. Wprowadzenie na szczeblu OW oddziału służby uzbrojenia świadczyło o wzroście jej rangi i stopniowym usamodzielnianiu się służby w WP. Organami wykonawczymi służby uzbrojenia OW były: okręgowe składnice uzbrojenia i amunicji (OSUiA) oraz szefowie uzbrojenia podległych jednostek wojskowych.

Na szczeblu dywizji piechoty pod koniec 1946 r. w ramach szefostw artylerii dywizji występowały wydziały uzbrojenia w składzie dwóch oficerów: szefa Wydziału Artyleryjskiego Zaopatrzenia i jego pomocnika⁶⁴. W 1950 r. na szczeblu dywizji piechoty widniało już jedno stanowisko w służbie uzbrojenia: szef Wydziału Uzbrojenia Dywizji⁶⁵.

Bardziej rozbudowane stanowiska służby występowały w pułku piechoty. W tabeli nr 1 ujęto występujące w pułku piechoty stanowiska służby uzbrojenia (w magazynie i warsztacie rusznikarskim znajdowały się dodatkowo stanowiska specjalistów łączności, niewykazane w tabeli) według stanu na 1946 r.⁶⁶ Stanowisko szefa służby umiejscowione było w grupie szefów służb i funkcjonowało pod nazwą „szefa zapatrzenia artyleryjskiego”. Magazyn i warsztat uzbrojenia umiejscowiony był w kwaterymistrzostwie.

W ciągu kolejnych dwóch lat w etatach pułku piechoty zmieniono nazwę stanowiska szefa zaopatrzenia artyleryjskiego na zbrojmistrza, zmniejszono liczbę stanowisk oficerskich poprzez połączenie stanowiska kierownika

⁶² AW w Nowym Dworze Mazowieckim, 1704/00/94, Referat materiałowy „Charakterystyka struktury i zmian w systemie działania Służb technicznych na szczeblu centralnym i operacyjnym od 1956 r.”, Warszawa 1981, k. 278.

⁶³ *Ibidem*, k. 329.

⁶⁴ *Historia Służby Uzbrojenia i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego...*, s. 6.

⁶⁵ CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV.504.5.30, Wykazy obsady oficerskiej uzbrojenia poszczególnych OW przesyłane do Departamentu Uzbrojenia według stanu na maj 1950 r., k. 90–113.

⁶⁶ CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/430, Etat nr 2/51 pułku piechoty dywizji piechoty Wojska Polskiego (czasu pokojowego „B”), według stanu na 28 II 1946 r.

warsztatu i technika rusznikarskiego, zwiększono liczbę etatów podoficerskich, przeniesiono do innej komórki specjalistów łączności⁶⁷.

Mimo prób ujednolicenia nazw stanowisk, w tym powrotu do tradycyjnego polskiego nazewnictwa, np. „zbrojmistrza”, nadal występowała w tym zakresie duża różnorodność. W 1950 r. na szczeblu pułków i samodzielnych pododdziałów w służbie uzbrojenia występowały następujące stanowiska oficerskie⁶⁸:

- w pułku piechoty, pułku artylerii: „zbrojmistrz” (kpt.), „kierownik warsztatu i magazynu” (por.), „technik artyleryjski” (ppor.);
- w pułku czołgów, batalionie czołgów, batalionie artylerii pancernej: „zbrojmistrz” (kpt.) lub „pomocnik kierownika sekcji do spraw zaopatrzenia artyleryjskiego” (kpt.), „kierownik warsztatu i magazynu” (por.), „technik artyleryjski” (por.);
- w samodzielnym dywizjonie, batalionie: „zbrojmistrz” (por.), „technik artyleryjski” (por.);
- w niektórych jednostkach występował „oficer broni” (kpt.).

Tabela 1. Zestawienie stanowisk służby uzbrojenia w pułku piechoty (1946 r.)

Pułk Piechoty		
kat. B		Etat nr 2/51
Zatwierdzony: 28 lutego 1946		
Komórka organizacyjna		
Stanowisko	Stopień etatowy	Liczba żołnierzy
Szefowie Służb		
Szef Zaopatrzenia Artyleryjskiego	kpt. inż.	1
Kwatermistrzostwo		
Magazyn i Warsztat Rusznikarski		
Kierownik magazynu i warsztatu	por.	1
Technik rusznikarski	ppor.	1
Technik artyleryjski	ppor.	1
Technik radiowy	ppor.	1
Starszy majster puszkarz	st. sierż.	1
Majster rusznikarski	sierż.	1
Majster moździerzowy	sierż.	1
Majster telefoniczny	sierż.	1

⁶⁷ Etat nr 2/52 pułku piechoty według stanu na 16 IX 1948 r., cyt. za J. Piątkowski, W. Płatek *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 385–386.

⁶⁸ CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV.504.5.30, Wykazy obsady oficerskiej uzbrojenia poszczególnych OW, k. 90–113, 117–120.

Majster rusznikarski karabinów maszynowych	sierż.	1
Elektromechanik	plut.	1
Rusznikarz	kpr.	2
Starszy laborant amunicyjny	sierż.	1
Magazynier	plut.	3

Źródło: Opracowano na podstawie: CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/430, Etat nr 2/51, Pułk piechoty.

W rozwiniętych pułkach piechoty i artylerii, w dywizjonach artylerii występowały stanowiska techników artylerii dywizjonu (ppor.), dowódców plutonów amunicji – pirotechników (ppor.) lub oddzielne stanowiska kierowników magazynów – pirotechników (ppor.). Z uwagi na braki kadrowe najniższe stanowiska techników artyleryjskich nie były obsadzone. Stanowiska specjalistów od napraw sprzętu strzeleckiego i artyleryjskiego w pododdziałach remontowych były etatami podoficerów zawodowych. Nazwy stanowisk odzwierciedlały nazewnictwo okresu przedwojennego, gdzie pojęcie „zbrojmistrz” dotyczyło oficerów uzbrojenia bez wykształcenia wyższego oraz średni personel. Pojęcie „oficer broni” dotyczyło oficerów pełniących funkcję szefa służby, a pojęcie „pomocnik kierownika sekcji do spraw zaopatrzenia artyleryjskiego” to nazwa stosowana dla oficerów wykonujących funkcję szefa uzbrojenia w Armii Czerwonej, dodatkowo część stanowisk umiejscowiono w kwatermistrzostwie.

Departament Uzbrojenia aktywnie włączył się w proces wprowadzania zmian. Celem ujednolicenia i uporządkowania stanowisk szef Departamentu Uzbrojenia w wystąpieniu do szefa Sztabu Generalnego WP zaproponował wprowadzenie zmian w połączeniu z podwyższeniem stopni etatowych niektórych stanowisk⁶⁹. Poniżej ujęto wykaz głównych wniosków zaproponowanych przez szefa Departamentu Uzbrojenia:

- ujednolicenie etatów Wydziału Uzbrojenia Armii (na czas W) i Wydziałów Uzbrojenia OW, zaproponowano etat szefa Wydziału zaszeregowany do stopnia „płk”, a szefa sekcji w wydziale do stopnia „ppłk”;
- skreślenie we wszystkich etatach jednostek wojskowych nazw stanowisk, takich jak: „zbrojmistrz, oficer broni, pomocnik kierownika sekcji do spraw zaopatrzenia artyleryjskiego” o stopniu etatowym „kpt.” i w zmian wpisanie nazwy stanowiska „szef uzbrojenia” o stopniu etatowym „mjr” w pułkach piechoty (równorzędnych) lub o stopniu etatowym „kpt./ por.” w batalionach (równorzędnych);

⁶⁹ CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV.504.5.98, Pismo szefa Departamentu Uzbrojenia do szefa Sztabu Generalnego WP nr 00142 z 18 I 1951 r. w sprawie wykazu projektowanych wniosków, spostrzeżeń i uwag odnośnie etatów wojennych pierwszego wydania, k. 55.

- w etatach, które nie posiadają stanowisk szefa uzbrojenia (lub równorzędnych), lecz jest „Pomocnik Dowódcy Jednostki do spraw technicznych”, wpisanie nazwy stanowiska „Pomocnik Dowódcy Jednostki do spraw technicznych i uzbrojenia”;
- skreślenie występujących stanowisk służby uzbrojenia w kwatermistrzostwie i wpisanie ich do dowództwa w grupie szefów służb lub utworzenie Sekcji Uzbrojenia w zależności od liczby sprzętu uzbrojenia w jednostce;
- przy opracowywaniu kolejnych etatów uwzględnienie: w dywizjach wszystkich rodzajów broni – Wydziału Uzbrojenia z szefem uzbrojenia w stopniu etatowym „ppłk”, w pułkach (brygadach) – Sekcji Uzbrojenia z szefem uzbrojenia w stopniu etatowym „mjr”, w samodzielnych batalionach (dywizionach) – szefa uzbrojenia w stopniu etatowym „kpt.” lub „por.”, w zależności od ilości sprzętu w jednostce.

Kolejne propozycje dotyczyły wprowadzenia na czas P i W dywizyjnego warsztatu uzbrojenia⁷⁰, dostosowania etatów służby uzbrojenia OW do wojennych etatów służby uzbrojenia armii, uaktualnienia etatów: armijnych warsztatów uzbrojenia, armijnych składów amunicji i uzbrojenia czasu W⁷¹, czy propozycji projektów etatów składu uzbrojenia frontu oraz składu amunicji frontu czasu W⁷².

Postulowane wnioski w większości zostały zrealizowane i to już w nowych etatach wydawanych sukcesywnie od 1951 r., chociaż niektóre postulaty zrealizowano później. Wprowadzenie powyższych zmian było jednym z ważniejszych kroków na drodze do usamodzielnienia służby oraz istotnego wzmocnienia jej autorytetu. Zmiany etatowe następowały również podczas przeformowywania jednostek czy wprowadzania do etatu nowego sprzętu.

W tabeli nr 2 ujęto przykłady struktur i stanowisk służby uzbrojenia na szczeblu pułku piechoty według stanu na 1951 r.⁷³ W grupie szefów broni i służb występował już szef uzbrojenia (kpt.), będący jednocześnie szefem sekcji uzbrojenia, podległy bezpośrednio dowódcy pułku. Z warsztatu i magazynu uzbrojenia wydzielony został magazyn amunicji. W warsztacie występował etatowy warsztat artyleryjski na samochodzie. Nowe etaty usystematyzowały stanowiska etatowe i nazewnictwo stanowisk w służbie poprzez wprowadzenie jednolitego we wszystkich jednostkach stanowi-

⁷⁰ CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV.504.5.98, Pismo szefa Departamentu Uzbrojenia MON do dowódcy artylerii WP nr 04027 z 26 XI 1951 r., k. 254.

⁷¹ CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV.504.5.98, Pismo szefa Departamentu Uzbrojenia MON do szefa Oddziału I Sztabu Generalnego WP nr 008777 z 13 XI 1951 r., k. 219.

⁷² CAW, Departament Uzbrojenia 1945–1956, IV.504.5.98, Pismo szefa Departamentu Uzbrojenia MON do zastępcy szefa Sztabu Generalnego WP nr 04444 z 24 XII 1951 r., k. 258.

⁷³ CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/2535, Etat nr 2/120 pułku piechoty, według stanu na 23 III 1951 r.

ska „szefa uzbrojenia”. Ustanowienie samodzielnej sekcji uzbrojenia podporządkowanej poprzez szefa służby bezpośrednio dowódcy pozwoliło na usamodzielnienie samej służby na szczeblu pułku.

Przykładem postępującego procesu pozytywnych zmian w służbie uzbrojenia były kolejne wydawane etaty. Strukturę i stanowiska służby uzbrojenia na szczeblu pułku piechoty według stanu na 1958 r.⁷⁴ ujęto w tabeli nr 3.

Stanowisko szefa uzbrojenia występowało dalej w sztabie pułku, w grupie szefów służb. Szef służby był nadal szefem sekcji uzbrojenia podległej bezpośrednio dowódcy pułku. Stopień etatowy szefa uzbrojenia podniesiono do stopnia majora. Jednocześnie zmniejszono liczbę stanowisk oficerskich w warsztacie uzbrojenia do jednego – kierownika warsztatu. Zmniejszono liczbę stanowisk żołnierzy zawodowych mechaników sprzętu uzbrojenia, zastępując ich żołnierzami służby zasadniczej. W warsztacie występował etatowy warsztat artyleryjski na samochodzie PWU-1a. Wydzielono z warsztatu uzbrojenia magazyn uzbrojenia, łącząc go z magazynem amunicji w zintegrowany skład broni i amunicji. Powyższe struktury funkcjonowały w niezmienionej formie do powstania służb technicznych pod koniec lat sześćdziesiątych XX w.

Tabela 2. Zestawienie stanowisk służby uzbrojenia w pułku piechoty (1951 r.)

Pułk Piechoty		
Etat nr 2/120		
Zatwierdzony: 23 marca 1951		
Komórka organizacyjna		
Stanowisko	Stopień etatowy	Liczba żołnierzy
Bronie i Służby		
Szef uzbrojenia	kpt.	1
Sekcja Techniczna		
Sekcja Uzbrojenia		
Pisarz	szer.	1
Warsztat i Magazyn Uzbrojenia		
Kierownik warsztatu i magazynu – technik rusznikarski	por.	1
Technik artyleryjski	ppor.	1
Majster rusznikarz	sierż.	1
Majster rusznikarz karabinów maszynowych	sierż.	1
Majster moździerzowy	ogn.	1

⁷⁴ CAW, Oddział Organizacyjno-Etatowy Sztabu Generalnego, 1678/84/542, Etat nr 2/240 pułku piechoty, według stanu na dzień 4 X 1958 r.

Rusznikarz	kpr.	2
Starszy puszkarz	ogn.	1
Puszkarz	kpr.	1
Magazynier uzbrojenia	sierż.	1
Pomocnik magazyniera	szer.	1
Kierowca samochodowy	szer.	2
Magazyn Amunicji		
Magazynier	sierż.	1
Laborant amunicji	plut.	1
Pomocnik magazyniera	szer.	1

Źródło: Opracowano na podstawie: CAW, Wydział Administracyjno-Gospodarczy Sztabu Generalnego, 1544/73/2535, Etat nr 2/120, Pułk piechoty.

Zestawienia stanowisk w służbie uzbrojenia ujęte w tabelach nr 1–3 dotyczyły czasu P.

Tabela 3. Zestawienie stanowisk służby uzbrojenia w pułku piechoty (1958 r.)

Pułk Piechoty		
Etat nr 2/240		
Zatwierdzony: 4 października 1958		
Komórka organizacyjna		
Stanowisko	Stopień etatowy	Liczba żołnierzy
Szefowie Służb		
Szef uzbrojenia	mjr inż.	1
Sekcja Techniczna		
Sekcja Uzbrojenia		
Pisarz	st. szer.	1
Warsztat Uzbrojenia		
Kierownik warsztatu	por. – kpt.	1
Starszy majster rusznikarz	st. sierż.	1
Starszy majster artyleryjski	st. ogn.	1
Pomocnik majstra	szer.	4
Pomocnik majstra	kan.	3
Skład Broni i Amunicji		
Kierownik składu	st. ogn.	1
Magazynier	ogn.	1

Źródło: Opracowano na podstawie: CAW, Oddział Organizacyjno-Etatowy Sztabu Generalnego, 1678/84/542, Etat nr 2/240, Pułk piechoty.

Poprzez pokazanie zmian etatowych w latach 1946–1958 na przykładzie takiej samej jednostki organizacyjnej – pułku piechoty można prześledzić

ewolucję struktur etatowych służby uzbrojenia w danym okresie. Wskazany pułk piechoty, z uwagi na występowanie w jego etacie zarówno szefa służby, jak i warsztatu i magazynu, jest pod tym względem najbardziej charakterystyczny. Podobne stopniowe zmiany w nazewnictwie stanowisk i ich podporządkowaniu następowały również w strukturach innych jednostek. W tych, do których wprowadzany był nowy sprzęt uzbrojenia, odpowiednio zwiększana była liczba stanowisk przewidzianych w służbie. W pułku artylerii przeciwlotniczej, według etatu 4/223, w drugiej połowie lat pięćdziesiątych XX w. znajdowało się pięć stanowisk etatowych dla oficerów uzbrojenia: szef uzbrojenia, kierownik warsztatu uzbrojenia, kierownik warsztatu radiolokacyjnego, technik artyleryjski, technik przyrządów artyleryjskich, 8 podoficerów zawodowych oraz 15 szeregowych specjalistów. Podobnie w organizowanych w tym czasie dywizjach pancernych i zmechanizowanych zwiększano etatową liczbę oficerów uzbrojenia, np. według etatu 5/282 w dywizji pancernej wprowadzono wydziały uzbrojenia w składzie pięciu oficerów: szef wydziału uzbrojenia, starszy pomocnik do spraw broni, starszy pomocnik do spraw amunicji, pomocnik do spraw amunicji, pomocnik do spraw radiolokacji oraz podoficer zawodowy⁷⁵.

Służba uzbrojenia w procesie konsolidacji służb technicznych

Pomimo formalnego umiejscowienia w ramach struktur dowództw artylerii służba uzbrojenia charakteryzowała się dużą samodzielnością. Wynikało to z faktu, że służba ta realizowała zadania nie tylko na rzecz artylerii, ale i na potrzeby jednostek wszystkich rodzajów wojsk. Obowiązujące wtedy zadania oraz przejmowanie nowych kompetencji, np. w zakresie sprzętu radiolokacyjnego, świadczyły o coraz bardziej formalnej już tylko podległości organizacyjnej w strukturach artylerii.

Jednoznaczne wyodrębnienie służby uzbrojenia z artylerii na szczeblu centralnym, okręgowym i taktycznym (w dywizji) i jej usamodzielnienie nastąpiło dopiero w 1963 r.⁷⁶ Ustalenia zawarte w rozkazie dotyczyły m.in. następujących zagadnień: Departament Uzbrojenia został podporządkowany szefowi Sztabu Generalnego poprzez głównego inspektora techniki i planowania – zastępcę szefa Sztabu Generalnego, z szefostw artylerii okręgów wojskowych wydzielono oddziały uzbrojenia i podporządkowano je bezpośrednio dowódcom okręgów, a wydziały uzbrojenia dywizji podporządkowano bezpośrednio dowódcom dywizji. W dalszej części rozkazu ustalono

⁷⁵ *Historia Służby Uzbrojenia i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego...*, s. 16.

⁷⁶ Archiwum Wojskowe w Oleśnicy (AWO), SOW Oddz. VI Org, 2-13641/66/30, Rozkaz ministra obrony narodowej nr 036/org. z 12 III 1963 r. w sprawie zmiany podporządkowania Szefostwa Artylerii WP i Departamentu Uzbrojenia, k. 112.

zasady podległości służbowej wybranych instytucji. Szefowi Departamentu Uzbrojenia podporządkowano: komendanta Centrum Badań Uzbrojenia w Zielonce, komendanta Oficerskiej Szkoły Uzbrojenia w Olsztynie, szefów centralnych składnic amunicji, uzbrojenia i sprzętu radioelektronicznego oraz baz amunicji, szefów (dyrektorów) centralnych warsztatów, przedstawicieli wojskowych służby uzbrojenia przy zakładach produkcyjnych, dowódców technicznych jednostek raketowych. Zachowano przy tym dotychczasowe kompetencje szefa artylerii WP i szefa Departamentu Uzbrojenia.

Wymieniony rozkaz sankcjonował wyodrębnienie służby uzbrojenia ze struktur artylerii, co w WP przed II wojną światową nastąpiło w 1926 r. Ustanowiona w 1963 r. odrębność była bardziej istotna, dotyczyła również kompetencji prowadzenia samodzielnej polityki kadrowej i własnego szkolenictwa wojskowego. Na szczeblu centralnym Departament Uzbrojenia MON pełnił w dalszym ciągu funkcję centralnego organu zaopatrywania dla całości sił zbrojnych. Szefostwo Artylerii utrzymało natomiast zadania związane z organizacją jednostek artyleryjskich oraz kierowania procesem ich szkolenia.

Podporządkowanie w 1963 r. na szczeblu centralnym Departamentu Uzbrojenia głównemu inspektorowi techniki i planowania – zastępcy szefa Sztabu Generalnego – wskazywało na przewidywaną już koncepcję umieszczenia służby uzbrojenia w planowanym pionie technicznym MON, co nastąpiło w ciągu kolejnych lat. Usamodzielnienie służby uzbrojenia stanowiło pierwszy etap konsolidacji służb technicznych. Dostrzegano rolę techniki wojskowej i konieczność powołania pionu organizacyjnego, odpowiedzialnego za nadzór nad eksploatacją tego sprzętu w jednostkach wojskowych. Zmiany wynikały ze stałego rozwoju sił zbrojnych, stopniowego wprowadzania do wyposażenia wojsk nowego sprzętu wojskowego, w tym zestawów raketowych. Konieczność zabezpieczenia eksploatacji nowego sprzętu, w tym jego przygotowania do użycia bojowego, były jedną z przyczyn formalnego organizowania pionu służb technicznych. Ranga szefa tego pionu jako późniejszego zastępcy dowódcy świadczyła o wadze problemu i uświadomieniu istotnego wpływu stanu technicznego używanego sprzętu na poziom wykonywanych zadań oraz miała duży wpływ na podjęcie procesu integracji służb technicznych⁷⁷.

Wprowadzane zmiany połączone były z dalszą konsolidacją służb technicznych, które były umieszczone na różnych szczeblach dowództw

⁷⁷ Powstanie pionu techniki WP zapoczątkowane zostało rozkazem ministra ON nr 065/Org. oraz zarządzeniem szefa Sztabu Generalnego nr 108/Org z 9 IX 1966 r. w sprawie zmian organizacyjno-funkcjonalnych w pionie planowania i techniki, AW w Nowym Dworze Mazowieckim, 1704/00/94, Referat materiałowy „Charakterystyka struktury i zmian w systemie działania Służb technicznych na szczeblu centralnym i operacyjnym od 1956 r.”, Warszawa 1981, k. 348–357.

i instytucji MON. W pierwszej kolejności, w drugiej połowie lat sześćdziesiątych XX w. dokonano integracji służby samochodowej i służby techniczno-czołgowej w służbę czołgowo-samochodową. Na szczeblu centralnym nowe szefostwo zostało powołane w 1966 r. na bazie Szefostwa Służby Samochodowej MON, podporządkowanej dotychczas kwatermistrzowi WP i Zarządowi Technicznego Dowództwa Wojsk Pancernych. Szefostwo służby czołgowo-samochodowej MON zostało podporządkowane, podobnie jak Departament Uzbrojenia, szefowi Sztabu Generalnego poprzez głównego inspektora techniki i planowania – zastępcę szefa Sztabu Generalnego. W okręgach wojskowych, związkach taktycznych oraz jednostkach wojskowych stopniowo w latach 1967–1970 obsadzane były przez przedstawicieli nowej służby czołgowo-samochodowej stanowiska pomocników dowódcy do spraw technicznych, później przekształcanych na szefów służb technicznych – zastępców dowódców do spraw technicznych. Podporządkowywano im na danych szczeblach zarówno służbę czołgowo-samochodową, jak i służbę uzbrojenia⁷⁸.

Następnym elementem procesu integracji służb technicznych było przejmowanie przez służbę uzbrojenia kolejnych kompetencji. Pod koniec 1968 r. dokonano przeformowania Departamentu Uzbrojenia MON w Szefostwo Służby Uzbrojenia i Elektroniki MON z jednoczesnym przyjęciem przez szefostwo kolejnych zadań w zakresie: zestawów rakietowych ziemia–powietrze, sprzętu mechanizacji prac biurowych, maszyn i części elektronicznych⁷⁹. Zachowane zostało podporządkowanie nowego szefostwa głównemu inspektorowi planowania i techniki – zastępcy szefa Sztabu Generalnego WP. Po przeformowaniu szefostwo pełniło funkcje poprzedniego departamentu wraz z nowymi zadaniami wynikającymi z przejścia dodatkowych funkcji:

- w zakresie przeciwlotniczych zestawów rakietowych z WOPK;
- w zakresie sprzętu mechanizacji prac biurowych z kwatermistrzostwa;
- w zakresie elementów i podzespołów elektronicznych z szefostw rodzajów wojsk.

Efektom tego przeformowania była zmiana nazwy „służby uzbrojenia” na „służbę uzbrojenia i elektroniki”. Zmiany weszły w życie 1 grudnia 1968 r.⁸⁰

⁷⁸ F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 194.

⁷⁹ Rozkaz nr 015/MON z 20 VII 1968 r. oraz zarządzenie szefa Sztabu Generalnego nr 0150/Org z 18 XI 1968 r., cyt. za AW w Nowym Dworze Mazowieckim, 1704/00/94, Referat materiałowy „Charakterystyka struktury i zmian w systemie działania Służb technicznych na szczeblu centralnym i operacyjnym od 1956 r.”, Warszawa 1981, k. 374–376; F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 191; H. Wcisło, *Powstanie i rozwój służb technicznych WP*, „Wojskowy Przegląd Techniczny i Logistyczny” 1995, nr 2, s. 29–30.

⁸⁰ Przeformowanie Departamentu Uzbrojenia MON na Szefostwo Służby Uzbrojenia i Elektroniki MON weszło w życie 1 XII 1968 r.; zob. AW w Nowym Dworze Mazowieckim, Departament Uzbrojenia, 143/91/96, Rozkaz Szefa Służby Uzbrojenia i Elektroniki nr 0156 z 21

Odpowiednie zmiany przeprowadzone zostały również na niższych szczeblach, w tym samym roku Oddział Służby Uzbrojenia OW przeformowano na Szefostwo Służby Uzbrojenia i Elektroniki OW. Jednocześnie powołano nowe stanowisko zastępcy dowódcy OW ds. technicznych oraz Wydział Koordynacji Służb Technicznych OW. Nowemu zastępcy na szczeblu okręgu zostały podporządkowane Szefostwo Służby Uzbrojenia i Elektroniki OW oraz Szefostwo Służby Czołgowo-Samochodowej OW⁸¹.

Zasadniczy sprzęt służby uzbrojenia

Pod koniec II wojny światowej oraz w pierwszych latach powojennych WP wyposażone było w sprzęt i uzbrojenie produkcji radzieckiej. W niektóre typy tego sprzętu wyposażona była Armia Polska formowana w ZSRR w latach 1941–1942.

W momencie zakończenia II wojny światowej podstawową broń indywidualną stanowiły 7,62 mm karabiny (kb) Mosin wz. 1891/30 oraz 7,62 mm karabinki (kbk) Mosin wz. 38 i wz. 44. Karabiny uzupełniane były przez 7,62 mm pistolety maszynowe (pm) PPSz wz. 1941 i 7,62 mm pm PPS wz. 1943. W mniejszej liczbie w wybranych pododdziałach w wyposażeniu były samoczynne 7,62 mm AWS wz. 36 i samopowtarzalne 7,62 mm SWT wz. 40. Uzbrojeniem indywidualnym żołnierzy zawodowych były 7,62 mm pistolety TT wz. 33 i 7,62 mm rewolwery Nagant wz. 1895.

Do broni zespołowej zaliczano: 7,62 mm ręczne karabiny maszynowe (rkm) Diegtariewa DP wz. 28 oraz jego zmodernizowane wersje DPM wz. 44, 7,62 mm ciężkie karabiny maszynowe (ckm) Maxim wz. 1910, 7,62 mm ckm SG wz. 43 oraz 12,7 mm wielkokalibrowe karabiny maszynowe (wkm) DSzK wz. 1938, rkm DP wz. 28 oraz ckm SG wz. 43 miały opracowane wersje czołgowe.

Do broni pomocniczej zaliczano 26 mm pistolety sygnałowe wz. 44 oraz 14,5 mm rusznice przeciwpancerne PTRD i PTRS wz. 1941⁸².

XII 1968 r. w sprawie wyznaczenia na stanowiska służbowe pracowników cywilnych w związku z przeformowaniem Departamentu Uzbrojenia MON na Szefostwo Służby Uzbrojenia MON z 1 XII 1968 r., podpisane przez czasowo pełniącego obowiązki (cz.p.o.) Szefa Służby Uzbrojenia i Elektroniki MON, k. 277. Chociaż i po tej dacie wydawane były dokumenty sygnowane przez Departament Uzbrojenia, np. Zarządzenie szefa Departamentu Uzbrojenia nr 0175 z 30 XII 1968 r. w sprawie organizacji szkolenia oficerów, chorążych i podoficerów zawodowych i pracowników cywilnych Szefostwa Służby Uzbrojenia i Elektroniki MON w 1969 r., podpisane tym razem przez szefa Departamentu Uzbrojenia MON; zob. AW w Nowym Dworze Mazowieckim, Departament Uzbrojenia, 143/91/96, k. 330–334. Zmiana nazewnictwa nie dotyczyła Marynarki Wojennej, gdzie w dalszym ciągu funkcjonowała poprzednia nazwa „szef uzbrojenia”.

⁸¹ *Historia Służby Uzbrojenia i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego...*, s. 69.

⁸² S. Torecki, *Broń i amunicja strzelecka LWP*, Warszawa 1985, s. 269.

Sprzęt artyleryjski, który był w wyposażeniu jednostek piechoty, to: 50 mm moździerz kompanijny wz. 38, wz. 40 i wz. 41, 82 mm moździerz batalionowy wz. 37, wz. 41 i wz. 43, 76,2 mm armata pułkowa wz. 27 i wz. 43, 45 mm armata przeciwpancerna wz. 37 i wz. 42. Sprzęt artyleryjski w wyposażeniu jednostek artylerii to: 120 mm moździerz pułkowy wz. 38 i wz. 43, w mniejszej liczbie 160 mm moździerz wz. 1943, 57 mm armata przeciwpancerna wz. 1943, 76,2 mm armata dywizyjna wz. 42, 122 mm haubica wz. 38, 122 mm armata wz. 1931/37, 152 mm haubicoarmata wz. 1937, wyrzutnia artylerii raketowej BM-13 „Katiusza”, 37 mm armata przeciwlotnicza wz. 39, 85 mm armata przeciwlotnicza wz. 39 oraz w mniejszej liczbie 20 mm armata przeciwlotnicza wz. 1940⁸³.

W czasie wojny oraz kilka lat po jej zakończeniu WP użytkowało również działa samobieżne na podwoziach czołgowych, wykorzystywane głównie do wsparcia piechoty oraz jako sprzęt przeciwpancerny. Traktowane były one jednak jako sprzęt pancerny. Klasyczny sprzęt artylerii samobieżnej został wprowadzony do WP dopiero w drugiej połowie lat siedemdziesiątych⁸⁴.

Już w 1947 r. na podstawie zakupionych licencji rozpoczęto w Polsce produkcję 7,62 mm pistoletów TT wz. 33, w 1948 r. 26 mm pistoletu sygnałowego wz. 44, w 1949 r. 7,62 mm pm wz. 43, w 1950 r. 7,62 mm karabinka Mosin wz. 1944 i 7,62 mm pm wz. 41. W 1953 r. 7,62 mm rkm wz. 28 i jego czołgowych wersji oraz 7,62 mm ckm SG wz. 43, a później jego kolejnych wersji. Również w zakresie sprzętu artyleryjskiego rozpoczęto produkcję wybranych typów sprzętu. W 1950 r. rozpoczęto produkcję 122 mm haubicy wz. 38, w 1951 r. 82 mm moździerzy wz. 41 i wz. 43, 85 mm armat plot wz. 39. Produkowano również 120 mm moździerze wz. 43 i 37 mm armaty plot wz. 39. W 1955 r. rozpoczęto produkcję 85 mm armat ppanc wz. 44 a po 1956 r. 57 mm armat pplot S-60⁸⁵.

Rewolucyjną zmianą w broni strzeleckiej było wprowadzenie do wyposażenia w ZSRR pod koniec lat czterdziestych broni strzeleckiej wykorzystującej nabój pośredni, charakteryzującej się wysoką szybkostrzelnością, manewrowością oraz mocnym nabojem. Nowy 7,62 mm kbk AK na 7,62 mm nabój pośredni wz. 43 (7,62 mm x 39), nazywany początkowo jako 7,62 mm pistolet maszynowy Kałasznikowa – pmK, stopniowo zastąpił zarówno klasyczne karabinki, wykorzystujące silny nabój karabinowy, za

⁸³ S. Komornicki *et al.*, *Wojsko Polskie 1939–1945. Barwa i broń*, Warszawa 1984, s. 308–312; J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. II, załącznik nr 72; A. Ciepliński, R. Woźniak, *Encyklopedia...*, s. 14, 15, 83, 84, 148, 149; J. Kajetanowicz, *Polskie Wojska Lądowe...*, s. 16–17, 111–124.

⁸⁴ J. Magnuski, *Wozy bojowe LWP 1943–1983*, Warszawa 1985, s. 196.

⁸⁵ J. Kajetanowicz, *Polskie Wojska Lądowe...*, s. 246–250, 379–388.

wyjątkiem karabinów wyborowych i maszynowych, jak i pistolety maszynowe wykorzystujące naboje pistoletowe.

W ramach unifikacji uzbrojenia wprowadzono na szczeblu drużyny piechoty rkm strzelający również tym nabojem – 7,62 mm rkm D. Szybko uznano jednak, że wymagania dla broni wsparcia na poziomie drużyny wymagają broni strzelającej mocniejszym nabojem karabinowym i w zakresie broni zespołowej dla pododdziałów piechoty rozpoczęto wprowadzanie pod koniec lat sześćdziesiątych broni strzeleckiej (karabinów maszynowych) opartej na systemie 7,62 mm PK, wykorzystującej nabój karabinowy kb (7,62 mm x 54R). Uzupełnieniem dla karabinka AK było wprowadzenie w latach sześćdziesiątych polskiej konstrukcji 9 mm pm wz. 63. Przeznaczone były dla załóg wozów bojowych, kierowców transporterów opancerzonych, celowniczych karabinów maszynowych i granatników przeciwpancernych oraz żołnierzy pododdziałów technicznych. W ten sam pistoletowy nabój Makarowa (9 mm x 18) wyposażone zostały również polskie 9 mm pw wz. 64, które zastąpiły 7,62 mm pistolety TT wz. 33. W zakresie broni specjalistycznej wprowadzone zostały 7,62 mm karabiny wyborowe SWD oraz jako indywidualna broń przeciwpancerna, za wycofane po wojnie 14,5 mm rusznice przeciwpancerne, 40 mm ręczne granatniki przeciwpancerne RPG-2 i RPG-7⁸⁶. Już w 1957 r. rozpoczęto licencyjną produkcję 7,62 mm kbk AK, a w 1961 r. jego zmodyfikowanej wersji przystosowanej do wystrzeliwania granatów nasadkowych 7,62 mm kbk AK GN, w 1958 r. 7,62 mm rkm D, w 1960 r. 14,5 mm wkm PKM-2, w 1966 r. zmodernizowaną wersję kbk AKM, a w 1968 r. rkm PK i jego wersje PKS i PKT⁸⁷. Wprowadzone w latach sześćdziesiątych wzory broni strzeleckiej okazały się trwałym, stosunkowo prostym, nowoczesnym i skutecznym systemem uzbrojenia strzeleckiego⁸⁸.

Lata sześćdziesiąte to stopniowy rozwój jakościowy Wojska Polskiego. Do wyposażenia sił zbrojnych zaczęły wchodzić nowe rodzaje sprzętu, wyrzutnie rakiet operacyjno-taktycznych, taktycznych, przeciwpancernych i przeciwlotniczych. Zmiany zachodziły również w instytucjach centralnych

⁸⁶ S. Torecki, *Broń i amunicja...*, s. 272.

⁸⁷ Nowakowski w swojej pracy przyjął, że produkcja 7,62 mm kbk AKM rozpoczęła się w 1968 r., natomiast Z. Gwóźdź, że w 1966 r. Autor w swojej pracy zawodowej spotkał się z egzemplarzami 7,62 mm kbk AKM z 1966 r. W rozprawie, w przypadku porównywania rozbieżnych informacji z ww. źródeł, przyjmowano więc dane wg Z. Gwóźdź, P. Zarzycki, *Polskie konstrukcje...*, s. 20, zob. T. Nowakowski, *Karabinki Beryl z ZM Łucznik S.A.*, „Nowa Technika Wojskowa” 1998, nr 2, s. 11.

⁸⁸ S. Torecki, *Broń i amunicja...*, s. 273–275.

odpowiedzialnych za dowodzenie i szkolenie jednostek artyleryjskich i przeciwlotniczych⁸⁹.

Dla służby uzbrojenia był to bardzo ważny proces, podnoszący jej prestiż, ale i zwiększający zakres odpowiedzialności. Nowy sprzęt wymagał wykształconych specjalistów oraz specjalnego przygotowania. Proces ten rozpoczęto od przeszkolenia w 1959 r. w ZSRR grupy oficerów z Wojskowej Akademii Technicznej oraz oficerów przewidzianych do obsadzenia stanowisk dowódczych i technicznych (specjalistów służby uzbrojenia) w planowanych do sformowania Brygadach Artylerii (BA) – Brygadach Rakiet Operacyjno-Taktycznych (BROT) oraz jednostkach zabezpieczenia technicznego – Polowych Technicznych Bazach Rakietowych (PTBR)⁹⁰.

Pierwszą jednostką rakietową mającą w wyposażeniu rakiety operacyjno-taktyczne była 32 Brygada Artylerii w Orzyszu (WOW), sformowana w 1961 r. Powołany został również Ośrodek Szkolenia Artylerii w Orzyszu i 23 szkolny dywizjon artylerii w Toruniu. Następnie sformowano kolejne brygady: w 1962 r. 18 Brygadę Artylerii w Bolesławcu (SOW), w 1963 r. 20 Brygadę Artylerii w Choszcznie (POW) i rozpoczęto formowanie 36 Brygady Artylerii w Biedrusku (SOW). Brygada w Biedrusku na czas wojny przewidywana była do podporządkowania frontowego, pozostałe brygady były podporządkowania armijnego⁹¹. Do wyposażenia ww. 32, 18 i 20 Brygady wprowadzono zestawy rakiet operacyjno-taktycznych 9K51 (R-170)⁹² na podwoziu gąsienicowym ISU. Natomiast sformowana w ostatniej kolejności, w 1968 r. 36 Brygada Artylerii została wyposażona już w nowe zestawy 9K72 (R-300) z wyrzutnią 9P117 na podwoziu kołowym MAZ-543. Na początku lat siedemdziesiątych również pozostałe brygady zostały przebrojone w ww. zestawy, ale już nowszej wersji 9K72M. Zapleczem technicznym dla każdej z tych brygad były PTBR: 15 PTBR Miedwie (POW), 18 PTBR Szczecin (POW), 11 PTBR Skwierzyna (SOW), 21 PTBR Orneta (WOW). Dodatkowo sformowane zostały

⁸⁹ Rozkaz MON nr 44/MON z 21 VII 1965 r. przeformowujący artylerię na wojska rakietowe i artylerię, cyt. za F. Puchałą, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 281.

⁹⁰ Podstawą formowania pierwszych jednostek rakietowych był dekret Rady Państwa z 21 X 1961 r. oraz rozkaz MON nr 50 z 24 X 1961 r., cyt. za F. Puchałą, *Sekrety Sztabu Generalnego...*, s. 105.

⁹¹ Sformowane brygady na czas wojny przemianowywane były na Brygady Rakiet Operacyjno-Taktycznych (BROT) z przeznaczeniem po jednej dla każdej armii i jednej BROT dla szczebla frontowego, zob. F. Puchałą, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 284–285.

⁹² Symbole używane w WP podano na podstawie instrukcji *Materiałowo-techniczne zabezpieczenie działań bojowych wojsk przez służbę uzbrojenia i elektroniki*, cz. I: *szczebel taktyczny wojsk operacyjnych vademecum*, sygn. Uzbr. 1979/78, Warszawa 1979 oraz *Materiałowo-techniczne zabezpieczenie działań bojowych wojsk przez służbę uzbrojenia i elektroniki*, cz. II: *szczebel operacyjny vademecum*, sygn. Uzbr. 1980/78, Warszawa 1980.

dwa bataliony dowozu amunicji (bda): 25 bda Miedwie i 28 bda Skwierzy-na, na czas wojny przekształcane w dywizjony dowozu rakiet (ddr)⁹³. Stanowiska dowódcze oraz techniczne w tych jednostkach obejmowane były przez przedstawicieli służby uzbrojenia. Dodatkowo sformowany został 8 samodzielny batalion dowozu raketowych materiałów napędowych w Jarominie⁹⁴.

W 1962 r. rozpoczęto organizowanie samodzielnych dywizjonów rakiet taktycznych (drt) wyposażonych w zestawy rakiet taktycznych. Dywizjony były formowane jako pododdziały raketowe dywizji pancernych i zmechanizowanych. W okresie pięciu lat sformowano 14 drt wyposażonych w zestawy 2K6 (R-30)⁹⁵ z wyrzutnią 2P16 na podwoziu gąsienicowym czołgu PT-76. W latach późniejszych dywizjony były stopniowo przezbierane w zestawy 9K52 (R-70) z wyrzutnią 9P113 na podwoziu kołowym Ził 135 ŁM.

Lata sześćdziesiąte to wprowadzanie do WP zestawów przeciwpancernych pocisków kierowanych (PPK). W latach 1962–1966 sprowadzono do Polski 41 wyrzutni 2P27 na podwoziu BRDM oraz 6 wyrzutni 2P26 na podwoziu Gaz-69 z pociskami PPK 3M6 Trzmiel. W 1968 r. sprowadzono do Polski niewielką liczbę wyrzutni 9P110 na podwoziu BRDM z nowymi PPK 9M14M Malutka oraz rozpoczęto wprowadzanie zestawów przenośnych 9K11 z PPK 9M14M Malutka⁹⁶. Razem z wyrzutniami sprowadzono stacje kontrolno-naprawcze do sprawdzeń wyrzutni i pocisków przed strzelaniem oraz trenażery do szkoleń.

W gestii służby uzbrojenia był również sprzęt artylerii przeciwlotniczej w jednostkach obrony przeciwlotniczej zarówno Wojsk Lądowych, jak i WLOPŁOK/WOPK. Jednostki te wyposażone były początkowo w 85 mm armaty plot wz. 39 oraz później w 57 mm armaty plot S-60 i 100 mm armaty plot KS-19. Pierwsze raketowe dywizjony przeciwlotnicze sformowane zostały w 1960 r., otrzymały one zestawy raketowe SA-75 Dwina. W latach 1960–1962 sformowano 16 dywizjonów ogniowych. Od 1963 r. wprowadzano zmodernizowane zestawy S-75M

⁹³ PTBR w momencie sformowania pod względem całokształtu działalności specjalistycznej, w tym szkolenia, zabezpieczenia w sprzęt, podporządkowane zostały służbie uzbrojenia. W 1982 r. przeszły do Dowództwa Wojsk Rakietowych i Artylerii (WRiA), natomiast ddr pozostały podporządkowane SUIE, zob. *Służba Uzbrojenia i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego*, red. J. Majcher, Z. Skolimowski, Wrocław 2007, s. 110, 117–119.

⁹⁴ M. Trubas, *Wojska jednorazowego użytku. Relacja*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2011, nr 2 (235), s. 157–159.

⁹⁵ F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 285–286.

⁹⁶ J. Bilski, *3M6 Trzmiel pierwszy przeciwpancerny pocisk kierowany w Wojsku Polskim*, Toruń 2014, s. 76–80.

Wołchow⁹⁷. Do jednostek (do pododdziałów – baterii technicznych) razem z systemami raketowymi wprowadzano sprzęt kontrolno-pomiarowy do przeprowadzenia sprawdzeń oraz przygotowań rakiet do strzelania. Należy zauważyć, że do ówczesnych generacji rakiet operacyjno-taktycznych i przeciwlotniczych używane było płynne paliwo raketowe, co wymuszało przestrzeganie rygorystycznych procedur technicznych i organizacyjnych związanych z przygotowaniem sprzętu raketowego oraz samych rakiet do ich bojowego użycia.

Okres powojenny to również wprowadzanie nieużywanego wcześniej sprzętu radiolokacyjnego. W latach 1949–1952 zorganizowany został system obserwacyjny na bazie czterech batalionów, a w 1952 r. pierwszy samodzielny pułk obserwacyjno-meldunkowy. Wprowadzany w latach 1952–1956 do jednostek radiotechnicznych sprzęt radiolokacyjny był wyłącznie produkcji radzieckiej. W 1957 r. w wyposażeniu wojsk znajdowały się radzieckie stacje dalekiego zasięgu P-3 i P-3A, P-8, P-10, P-20. W 1956 r. wprowadzono do WP pierwsze stacje polskiej produkcji, odległościomierz Nysa C i wysokościomierz Nysa B⁹⁸. Od 1959 r. zostały wprowadzone do jednostek radiotechnicznych importowane z ZSRR stacje radiolokacyjne P-25, P-30 oraz wysokościomierz PRW-10. Na bazie licencji z ZSRR wdrożono w Polsce do produkcji w Warszawskich Zakładach Radiowych RAWAR w 1958 r. artyleryjskie stacje radiolokacyjne SON-9/9A/9AK, w 1963 r. stacje wykrywania i naprowadzania P-35M, stację JAWOR oraz wysokościomierz BOGOTA. W latach 1967–1968 wdrożono do produkcji ich zmodernizowane wersje JAWOR M i BOGOTA M⁹⁹.

Sprzęt uzbrojenia to również indywidualny sprzęt optyczny, noktowizyjny, topograficzny oraz sprzęt pomocniczy, zarówno szkolny, jak i broń pokładowa, urządzenia obserwacyjne, celownicze i nawigacyjne występujące w wyposażeniu wozów bojowych. Nowe generacje sprzętu bojowego gąsienicowego i kołowego zaczęto wprowadzać w latach sześćdziesiątych XX w., były to czołgi T-55, transportery opancerzone SKOT, samochody opancerzone BRDM.

⁹⁷ F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 295–296.

⁹⁸ *Ibidem*, s. 332. Po badaniach przeprowadzonych w grudniu 1953 r., od 1954 r. znajdowały się w WP stacje radiolokacyjne Nysa-A, nie spełniały one jednak zakładanych warunków. Pierwsze ww. stacje przeznaczone były do celów szkoleniowych; więcej o pierwszych polskich stacjach radiolokacyjnych zob. Z. Kuśmerek, *Wojska Radiotechniczne...*, s. 275–286.

⁹⁹ Z. Ognik, *Uwarunkowania rozwoju technicznego Wojska Polskiego w latach 1956–1970* [w:] *Wybrane problemy historii polskiej techniki wojskowej XX wieku*, red. H. Wcisło, Z. Ognik, Warszawa 2000, s. 87.

Szkolnictwo służby uzbrojenia

Po zakończeniu wojny potrzeby służby w korpusie podoficerskim zaspokajane były głównie na szczeblu okręgów wojskowych. Na bazie okręgowych warsztatów uzbrojenia organizowano dla wytypowanej kadry podoficerskiej kursy majstrów uzbrojenia¹⁰⁰. Absolwenci kursów zasilali okręgowe warsztaty uzbrojenia oraz warsztaty uzbrojenia w jednostkach wojskowych. Kursy te uruchomiono w późniejszym czasie również w Oficerskiej Szkole Uzbrojenia (OSU).

Potrzeby w korpusie oficerskim zaspokajane były poprzez szkolenia kursowe w ramach Baterii Technicznej przy Oficerskiej Szkole Artylerii nr 2 w Toruniu. Pierwsza promocja oficerów służby uzbrojenia odbyła się w grudniu 1945 r. Kolejne promocje odbyły się w marcu 1946 r., maju 1947 r., we wrześniu 1947 r. oraz wrześniu 1949 r.¹⁰¹ Zajęcia prowadzone były w etatowym cyklu uzbrojenia Oficerskiej Szkoły Artylerii nr 2.

Wzrost potrzeb kadrowych w służbie w połączeniu z odmienną specyfiką kształcenia i wykonywanych zadań był podstawą podjęcia decyzji o konieczności powołania szkoły oficerów uzbrojenia, niezależnej od szkół artylerii. Rozpatrywane były możliwości wykorzystania koszar w Oleśnicy oraz w Przemyśle. Ostatecznie OSU sformowano w Bartoszycach¹⁰². W skład nowej szkoły włączono istniejącą już Baterię Techniczną z Oficerskiej Szkoły Artylerii nr 2 w Toruniu. Dodatkowy nabór zorganizowano w 1949 r. Słuchacze zostali ujęci w dwóch bateriach szkolnych oraz na kursie doskonalenia oficerów.

Etat szkoły przewidywał następujące cykle (wydziały) szkoleniowe: sprzętu strzelecko-moździerzowego, sprzętu artyleryjskiego i przyrządów optycznych, naprawy uzbrojenia, taktyki, wyszkolenia ogólnego i wychowania politycznego. Pierwsza promocja w Oficerskiej Szkole Uzbrojenia odbyła się we wrześniu 1950 r.¹⁰³ Nauka w szkole trwała trzy lata, dopuszczano też organizowanie kursów jedno- lub dwuletnich.

Zmniejszenie liczebności sił zbrojnych PRL było przyczyną likwidacji niektórych szkół oficerskich, w tym Oficerskiej Szkoły Artylerii nr 2 w Olsztynie, którą przeniesiono do Torunia i połączono z Oficerską Szkołą

¹⁰⁰ *Historia Służby Uzbrojenia i Elektroniki Śląskiego Okręgu Wojskowego...*, s. 5.

¹⁰¹ J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 391–392.

¹⁰² Rozkaz nr 094/Org z 3 V 1949 r., na mocy którego do 30 VI 1949 r. II wiceminister obrony narodowej – dowódca Wojsk Lądowych miał sformować oficerską szkołę, cyt. za J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 393; B. Krupiński, *80 lat w Służbie Uzbrojenia...*, s. 22; J. Babula, *Wojsko Polskie 1945–1989...*, s. 333.

¹⁰³ Na mocy zarządzenia Prezydenta RP z 1 IX 1950 r., od 3 IX 1950 r. absolwenci OSU zostali awansowani na pierwsze stopnie oficerskie, zob. J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 394.

Artylerii nr 1. Biorąc pod uwagę lepsze warunki lokalowe, podjęto decyzję o rozwiązaniu OSU w Bartoszycach i powołaniu w 1957 r. na bazie obiektów po szkole artylerii nowej OSU w Olsztynie¹⁰⁴. W 1961 r. nowy etat szkoły zwiększył liczbę podchorążych o kolejną baterię. Utworzono również Kurs Majstrów Uzbrojenia oraz Szkołę Młodszych Dowódców. W 1962 r. powołano dywizjon podchorążych w składzie trzech baterii oraz cykl rakietowy, a w 1965 r. powołano cykl radiotechniczny. Kolejne zmiany strukturalne w organizacji szkoły wiązały się z usamodzielnieniem służby uzbrojenia. Dywizjon podchorążych został przekształcony w batalion podchorążych, a szkolne baterie i działony w kompanie i drużyny. Kurs Majstrów Uzbrojenia przekształcono w Szkołę Młodszych Specjalistów Służby Uzbrojenia, a w 1966 r. szkołę Młodszych Dowódców w Podoficerską Szkołę Uzbrojenia¹⁰⁵. OSU prowadziła również kursy oficerskie, np. Szkołę Oficerów Rezerwy, Kursy Doskonalenia Oficerów, kursy doskonalące i przekwalifikujące¹⁰⁶.

W 1967 r. szkoły oficerskie przekształcone zostały w szkoły wyższe o charakterze zawodowym¹⁰⁷. W związku z kształceniem specjalistów służby uzbrojenia na poziomie wyższym w Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie zrezygnowano z zamiaru przekształcenia OSU w wyższą szkołę zawodową, uznając, że potrzeby oficerskiej kadry inżynierskiej w służbie uzbrojenia zaspokoi Wojskowa Akademia Techniczna¹⁰⁸. Decyzja o rezygnacji z utworzenia wyższej szkoły zawodowej w służbie uzbrojenia zapadła już wcześniej. W związku z powołaniem nowego korpusu osobowego, na bazie OSU utworzono 1 kwietnia 1968 r. Szkołę Chorążych Służby Uzbrojenia. Pierwsza promocja absolwentów szkoły chorążych i ostatnia promocja oficerów w OSU odbyła się w 1969 r. Po zmianie statutu w listopadzie 1969 r., OSU 1 kwietnia 1970 r. została przekształcona w Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Uzbrojenia i Elektroniki (COSUiE)¹⁰⁹.

¹⁰⁴ OSU w Olsztynie została powołana rozkazem MON nr 092 z 27 V 1957 r.; zob. B. Krupiński, *80 lat w Służbie Uzbrojenia...*, s. 25.

¹⁰⁵ *Ibidem*, s. 27.

¹⁰⁶ *Kronika Oddziału Szkolenia...*

¹⁰⁷ 20 V 1967 r. 12 szkół oficerskich uzyskało status wyższych uczelni. Regulowało to rozporządzenie Rady Ministrów z 27 III 1967 r. w sprawie utworzenia wyższych szkół oficerskich (Dz.U. 1967, nr 15 poz. 65). Co ciekawe, w rozporządzeniu tym powołana została również Wyższa Oficerska Szkoła Uzbrojenia.

¹⁰⁸ W rozporządzeniu Rady Ministrów z 2 IV 1971 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie utworzenia wyższych szkół oficerskich (Dz.U. 1971, nr 8 poz. 93), Wyższa Szkoła Oficerska Uzbrojenia została wykreślona.

¹⁰⁹ Zarządzenie szefa Sztabu Generalnego WP nr 2/Org z 8 I 1970 r., cyt. za B. Krupiński, *80 lat w Służbie Uzbrojenia...*, s. 27; J. Babula, *Wojsko Polskie 1945–1989...*, s. 344.

Kształcenie oficerów w OSU nie zaspokajało wszystkich potrzeb służby. W związku z rozwojem sprzętu uzbrojenia i potrzebą realizowania prac w zakresie rozwoju techniki wojskowej pojawiła się konieczność posiadania w służbie oficerów z wyższym wykształceniem technicznym. Już w 1946 r. rozpoczęto kształcenie przyszłych specjalistów technicznych, w tym służby uzbrojenia, na Politechnice Warszawskiej na zasadzie stypendiów fundowanych przez MON¹¹⁰. W 1947 r. powołano kompanie akademickie: nr 1 w Warszawie oraz nr 2 w Łodzi¹¹¹. Specjalizacja dla studentów uzbrojenia zaczynała się na trzecim roku studiów w Sekcji Sprzętu Specjalnego na Wydziale Mechanicznym oraz w Zakładzie Materiałów Wybuchowych i Katedrze Technologii Organicznej na Wydziale Chemicznym Politechniki Warszawskiej. W 1949 r. na bazie batalionów i kompanii akademickich zorganizowano fakultety wojskowe w Warszawie, Łodzi, Gdańsku, Krakowie oraz we Wrocławiu¹¹². Po roku fakultety w Łodzi, Krakowie i we Wrocławiu zostały rozwiązane, a fakultety w Warszawie i Gdańsku stanowiły bazę do powołania Wojskowej Akademii Technicznej.

Wyższe studia techniczne oferowane były również przez ZSRS. Kilkuosobowe grupy oficerów uzbrojenia kierowano do Artyleryjskiej Akademii im. Feliksa Dzierżyńskiego na fakultet techniczny (uzbrojenia) w Moskwie. Nauka, poprzedzona kursem wyrównawczym, trwała pięć lat. Po ukończeniu studiów absolwenci uzyskiwali tytuł magistra inżyniera w specjalności uzbrojenie. W latach 1946–1951, do momentu powołania Wojskowej Akademii Technicznej, wysłano do tej akademii pięć kilkuosobowych grup oficerów¹¹³.

Fakultety wojskowe na politechnikach nie mogły zaspokoić rosnących potrzeb wojska na kadry inżynierskie. W konsekwencji już w 1949 r. w resorcie obrony zapadła decyzja o konieczności utworzenia politechniki wojskowej. W kwietniu 1950 r. powołana została Grupa Organizacyjno-Przygotowawcza do formowania nowej szkoły. Na siedzibę uczelni wybrano obiekty Technicznej Szkoły Lotnictwa, obok osiedla Boernerowo¹¹⁴, na warszawskiej Woli. Wojskowa Akademia Techniczna (WAT) została utworzona na podstawie ustawy z 22 marca 1951 r., która przyznawała WAT status

¹¹⁰ R. Tomaszewski, *W Polsce i na obczyźnie 1939–1956...*, s. 140.

¹¹¹ F. Puchała, *Budowa potencjału bojowego...*, s. 463.

¹¹² *Ibidem*, s. 464.

¹¹³ J. Piątkowski, W. Płatek, *Organizacja Służby Uzbrojenia...*, cz. I, s. 399.

¹¹⁴ Decyzja ministra obrony narodowej nr 2 z 11 VII 1950 r., cyt. za D. Kozerański, *Wyższe szkolnictwo wojskowe...*, s. 111. Techniczna Szkoła Lotnicza została przeniesiona do Zamościa i Oleśnicy, w przejętych obiektach koszarowych wybudowanych w okresie międzywojennym stacjonował przed wojną 1 Zmotoryzowany Pułk Artylerii Przeciwlotniczej, zob. Z. Kazimierski, *Wojskowa Akademia Techniczna w latach 1991–1996*, Warszawa 1986, s. 7.

wyższej uczelni akademickiej¹¹⁵. 1 października 1951 r. odbyła się inauguracja roku akademickiego.

Przeniesienie fakultetów wojskowych z Politechniki Warszawskiej i Gdańskiej pozwoliło uruchomić od razu trzy roczniki studiów¹¹⁶. W akademii zorganizowano pięć fakultetów kształcących według istniejących specjalności wojskowych: Uzbrojenia (przemianowany w 1952 r. na Artyleryjsko-Techniczny), Broni Pancernej, Łączności, Inżynieryjno-Saperski i Lotnictwa. W skład fakultetów wchodziły katedry odpowiadające kształconym specjalnościom. Słuchaczy szkolono w kilkunastu specjalnościach, w zakresie służby uzbrojenia: na Fakultecie Uzbrojenia w Katedrze Broni Artyleryjskiej, Katedrze Broni Strzeleckiej, Katedrze Amunicji, Katedrze Balistyki i Teorii Strzelania, na Fakultecie Łączności w Katedrze Radiotechniki Specjalnej oraz na Fakultecie Lotniczym w Katedrze Uzbrojenia Lotniczego¹¹⁷. W 1955 r. na bazie Katedry Radiotechniki Specjalnej Fakultetu Łączności powołano samodzielny Fakultet Radiolokacji¹¹⁸.

Kolejne zmiany w zakresie kształcenia specjalistów uzbrojenia wynikały z wprowadzania do wyposażenia wojsk nowego sprzętu rakietowego i organizowania jednostek rakietowych. W 1959 r. z WAT wysłano grupę wykładowców na przeszkolenie do ZSRR. Po powrocie stanowili oni załóżkę powołanej w 1961 r. nowej Katedry Eksploatacji Urządzeń Automatyki¹¹⁹. Pod tą nazwą kryła się samodzielna placówka, która rozpoczęła przygotowania do kształcenia specjalistów technicznych dla nowo powstałych wojsk rakietowych. Jednocześnie w 1959 r. powołano samodzielne wydziały. Zadania realizowane przez Fakultet Artyleryjsko-Techniczny i Fakultet Lotniczy przejął Wydział Mechaniczny, natomiast zadania realizowane przez Fakultet Radiolokacji przejął Wydział Elektrotechniczny. W ramach Wydziału Mechanicznego od 1959 r. funkcjonowała Katedra Sprzętu Uzbrojenia¹²⁰. Do nowej samodzielnej Katedry Eksploatacji Urządzeń Automatyki włączono część kadry z rozwiązanych wcześniej fakultetów. Na bazie tej katedry w 1962 r. powołano Oddział Uzbrojenia Rakietowego. W skład no-

¹¹⁵ Ustawę o utworzeniu Wojskowej Akademii Technicznej (Dz.U. 1951, nr 17, poz. 136) poprzedził rozkaz ministra obrony narodowej z 25 I 1951 r. dotyczący rozformowania Grupy Organizacyjno-Przygotowawczej i powołania na jej bazie Wojskowej Akademii Technicznej, cyt. za D. Kozerański, *Wyższe szkolnictwo wojskowe...*, s. 112.

¹¹⁶ B. Hynowski, *Akademia Marzeń*, Warszawa 1986, s. 19.

¹¹⁷ D. Kozerański, *Wyższe szkolnictwo wojskowe...*, s. 114; B. Hynowski, *Akademia...*, s. 19; *Wydział Mechatroniki...*, s. 43, 63, 95, 99.

¹¹⁸ B. Hynowski, *Akademia...*, s. 19; M. Dynozjak, Z. Kazimierski, Z. Kołakowski, *Wojskowa Akademia Techniczna*, informator, Warszawa [b.d.w.], s. 3.

¹¹⁹ B. Hynowski, *Akademia...*, s. 103.

¹²⁰ *Wydział Mechatroniki...*, s. 99.

wego oddziału wchodziły cztery katedry: Bojowego Wykorzystania Sprzętu Rakietowego, Urządzeń Radioelektronicznych Uzbrojenia Rakietowego, Urządzeń Elektromechanicznych Uzbrojenia Rakietowego, Teorii Strzelania Balistyki i Przyrządów oraz dodatkowo Park Sprzętu Uzbrojenia Rakietowego¹²¹. W latach 1967–1968 przyłączono do Oddziału Uzbrojenia Rakietowego z Wydziału Mechanicznego Katedrę Uzbrojenia Ogólnowojskowego oraz Katedrę Technologii Uzbrojenia. Powiększony o te nowe komórki Oddział Uzbrojenia Rakietowego 1 września 1968 r. został przekształcony w Wydział Uzbrojenia Rakietowego, a rok później 1 września 1969 r. w Wydział Elektromechaniczny Uzbrojenia Rakietowego (WE-MUR)¹²². Na wydziale elektromechanicznym realizowano szkolenie w zakresie sprzętu uzbrojenia będącego zarówno w wyposażeniu wojsk lądowych, jak i wojsk lotniczych oraz obrony powietrznej. Absolwenci wydziału podejmowali pracę we wszystkich rodzajach wojsk, również w Marynarce Wojennej, do której byli kierowani zarówno absolwenci WAT, jak i OSU¹²³.

Podsumowanie

Działalność służby uzbrojenia w latach 1945–1968 pokazana została w aspekcie jej przemian, począwszy od zakończenia wojny, poprzez demobilizację WP, następnie jego rozwój w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych XX w., aż po zmiany organizacyjne w kolejnej dekadzie. W każdym z tych okresów służba uzbrojenia przechodziła ewolucję i przekształcenia w ramach zmian zachodzących w całych siłach zbrojnych PRL.

Pierwsze lata powojenne to okres demobilizacji. Niezwykle częste zmiany struktur samego Departamentu Uzbrojenia i jego podporządkowania świadczą o poszukiwaniu takiej formy działalności, która mogłaby najlepiej sprawdzić się w tamtych okolicznościach. Na określenie właściwej formy działalności wpływ miała tradycja i doświadczenia okresu międzywojennego oraz przejęcie ostatecznie przez służbę podobnych zadań jak przed wojną, dotyczących zarówno zaopatrywania w sprzęt i amunicję, organizacji napraw sprzętu, jak i zadań związanych z planowaniem i odbiorem sprzętu i amunicji z przemysłu.

Znaczący wpływ na formę działalności służby miało również zatrudnienie znacznej liczby oficerów z ZSRR oraz związane z tym narzucane formy organizacyjne. Należy zauważyć, że częściowe powielanie struktur stosowanych w Armii Czerwonej było poniekąd nieuchronne, a wynikało

¹²¹ Z. Kazimierski, *Wojskowa Akademia Techniczna...*, s. 8; *Wydział Mechatroniki...*, s. 11.

¹²² *Wydział Mechatroniki...*, s. 12, 99.

¹²³ S. Kudela, *Służby Techniczne i Zaopatrzenia...*, s. 156.

z konieczności prowadzenia w czasie wojny wspólnych działań bojowych i realizowanej (narzuconej) współpracy po zakończeniu wojny. Ostatecznie w początkowym okresie organizacji służby uzbrojenia przeważały wpływy radzieckie, widoczne w podporządkowaniu samej służby i nazewnictwie struktur oraz stanowisk funkcyjnych. Później, już od 1951 r., a wyraźnie po 1956 r., dokonywano stopniowo zmian, które dostosowywały charakter działalności służby do polskich warunków i tradycji, jak unormowanie tradycyjnego nazewnictwa w zakresie stanowisk służbowych na wszystkich szczeblach oraz ostatecznie zmianę podporządkowania i usamodzielnienie samej służby.

Rozpoczęcie kilka lat po wojnie ilościowego i jakościowego rozwoju WP w połączeniu z odtwarzaniem przemysłu zbrojeniowego i koniecznością zabezpieczenia potrzeb sprzętowych dla wojsk umożliwiło pokazanie również i tego zakresu odpowiedzialności. Dotyczył on planowania zakupów oraz zorganizowania zasad jego odbioru z przemysłu. Zadanie to wymagało zbudowania struktur w samym departamencie i powołania przedstawicieli w znacznej liczbie zakładów przemysłowych. Pokazanie rozwoju służby szczególnie wyraźnie zostało uwidocznione na przykładzie generacyjnej wymiany sprzętu uzbrojenia, w tym wprowadzenia do wyposażenia wojsk sprzętu raketowego. Rozwój techniczny wojska dodatkowo wpłynął na przyjęcie przez służbę uzbrojenia odpowiedzialności za wprowadzanie nowego sprzętu do wojsk, nadzór nad jego właściwym użytkowaniem, organizowanie zaplecza zabezpieczenia technicznego, szkolenie techniczno-bojowe, wykonywanie obsługiwań i napraw, i okresowe kierowanie jednostkami technicznymi, które zabezpieczały działalność jednostek raketowych. Wprowadzanie do eksploatacji nowego sprzętu, co też należy podkreślić, wiązało się z dodatkowym zadaniem departamentu w zakresie opracowywania nowych instrukcji dotyczących użytkowania, obsługiwań technicznego, jego napraw czy też przygotowania i wykorzystania go w działaniach bojowych.

Rozpoczęto organizowanie i rozbudowę własnej bazy szkoleniowo-naukowej, niezależnej od artylerii. Zamierzenia te pozwoliły na zdobycie i w dalszej kolejności na utrzymanie dużej samodzielności w zakresie kreowania polityki kadrowej oraz przygotowywania specjalistów na poszczególnych szczeblach: żołnierzy służby zasadniczej, podoficerów oraz kadry oficerskiej. Powołanie OSU pozwoliło na realizowanie szkolenia we własnej bazie dydaktycznej i stały dopływ kadry oficerskiej służby na stanowiska w jednostkach wojskowych. Natomiast kształcenie prowadzone w Wojskowej Akademii Technicznej umożliwiło dodatkowo zasilanie instytucji wojskowych, zakładów remontowych i jednostek wojskowych eksploatujących złożony i nowoczesny sprzęt w wyższą techniczną kadrę inżynierską. W późniejszym czasie, po rozwiązaniu OSU, szkolenie w WAT pozwoliło na

przejęcie całości kształcenia oficerów służby uzbrojenia w WP. Kierowanie do jednostek wojsk raketowych oraz jednostek technicznego zabezpieczenia wojsk raketowych właściwie przygotowanych kadr technicznych i właściwe zabezpieczenie eksploatacji nowego sprzętu raketowego było ważnym wyzwaniem w działalności służby uzbrojenia.

Wymienione wyżej pozytywne zmiany organizacyjne w służbie kontynuowane były w kolejnych dekadach.

STRESZCZENIE

Andrzej Gibasiewicz, Organizacja służby uzbrojenia w Wojsku Polskim w latach 1944–1968

W artykule pokazane zostały rozwój oraz zadania służby uzbrojenia w ludowym Wojsku Polskim. Główną myślą przewodnią artykułu było przedstawienie rozwoju służby uzbrojenia od 1944 r. do 1968 r., kiedy to służba uzbrojenia została przekształcona w służbę uzbrojenia i elektroniki, a Departament Uzbrojenia został przeformowany na Szefostwo Służby Uzbrojenia i Elektroniki. Rozwój służby pokazany został na przykładzie centralnej komórki służby w Ministerstwie Obrony Narodowej – Departamentu Uzbrojenia oraz podległych mu branżowo komórek służby na szczeblu Dowództw Okręgów Wojskowych, składnic, warsztatów oraz jednostek wojskowych, takich jak dywizje i pułki. Przedstawiono ponadto rolę i zadania służby uzbrojenia w zakresie zabezpieczenia eksploatacji sprzętu uzbrojenia, jego napraw, obsługiwań, przechowywania i dostaw sprzętu. Następnie wskazano najważniejsze zadania w zakresie opracowywania przepisów dotyczących eksploatacji sprzętu uzbrojenia w siłach zbrojnych PRL.

Słowa kluczowe: Służba Uzbrojenia, Departament Uzbrojenia, historia i zadania służby uzbrojenia, techniczne i materiałowe zabezpieczenie sprzętu uzbrojenia

SUMMARY

Andrzej Gibasiewicz, Organization of the Armament Service in the Polish People's Army in the years 1944–1968

This paper presents the development and tasks of the Armament Service (AS) in the Polish People's Army. The main aim is to describe the development of the AS from 1944 to 1968 when the Armament Service was transformed into the Armament and Electronics Service, and the Armament Department was transformed into the Armament and Electronics Service Command. The development of the AS has been presented on the example of its central unit in the Ministry of National Defense – the Armament Department and its subordinated service units on the level of Military District Commands, depots, workshops and military units such as divisions and regiments. Moreover, the article presents the role and tasks of the AS related to securing the appropriate use of equipment, its repairs, maintenance,

storage and delivery. Then the most important tasks related to formulating regulations on the use of military equipment in the Armed Forces of the Polish People's Republic were indicated.

Keywords: Armament Service, Armament Department, Armament Service history and tasks, technical and material support for military equipment

РЕЗЮМЕ

Анджей Гибасевич, Организация Службы вооружения Народного Войска Польского в 1944–1968 гг.

В статье показана деятельность и ее развитие в Службе вооружения Народного Войска Польского. Основная идея этой статьи состояла в том, чтобы представить развитие Службы вооружения с 1944 по 1968 г. когда Служба вооружения была переформирована в Службу вооружения и электроники, а Департамент вооружения был переформирован в Управление Службы вооружения и электроники. Развитие Службы показано на примере центральной ячейки Службы в Министерстве национальной обороны – Департамента вооружения и подчиняющихся ему подразделений Службы на уровне Командований Военных Округов, хранилищ, мастерских и военных единиц – таких, как дивизии и полки. Также в статье оговариваются роли и задачи Службы вооружения в сфере обеспечения эксплуатации техники вооружения, ее доставки, обслуживания, ремонта и хранения. Затем в статье указаны наиболее важные задачи, касающиеся разработки правил эксплуатации военной техники в Вооруженных силах Польской Народной Республики.

Ключевые слова: Служба вооружения, Департамент вооружения, история и задачи Службы вооружения, техническое и материальное обеспечение вооружения

